

Opinnäytetyö (YAMK)

Kulttuuriala

2021

Annika Kukkonen

IKÄYSTÄVÄLLISTÄ ORKESTERIA MUOTOILEMASSA

– osallistava toimintatutkimus orkesterien
ikäntyneille suunnatun yleisötyön kehittämisestä

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Kulttuuriala, kulttuurihyvinvointi

2021 | 45 sivua, 10 liitesivua

Annika Kukkonen

IKÄYSTÄVÄLLISTÄ ORKESTERIA MUOTOILEMASSA

– osallistava toimintatutkimus orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön kehittämiseksi

Tämä opinnäytetyö on osallistava toimintatutkimus opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa Saavutettavat orkesterit -hankkeessa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten orkesterit voivat kehittää ikääntyneille suunnattua yleisötyötään. Saavutettavat orkesterit -hanketta koordinoi Helsingin kaupunginorkesteri yhteistyössä Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n kanssa. Partneriorkestereita hankkeessa olivat Helsingin kaupunginorkesterin lisäksi Kuopion kaupunginorkesteri, Lapin kamariorkesteri, Tapiola Sinfonietta ja Turun filharmoninen orkesteri.

Kaksivuotisen Saavutettavat orkesterit -hankkeen kehittämistyö eteni suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin ja reflektoinnin spiraalissa. Kehittämistyön työtöinä hyödynnettiin palvelumuotoilua ja yhteiskehittämistä. Yhteiskehittämistä fasiltoi verkostomuotoilija ja ikääntyneiden kulttuuripalveluiden asiantuntija Maria Mäkinen. Opinnäytetyön tutkimusaineistona ovat partneriorkesterien edustajien alkuperäiset ja loppuhaastattelut, kaksi yhteiskehittämisseminaaria, partneriorkesterien toteuttamat pilotit sekä Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n jäsenorkestereille toteutettu kysely ikääntyneille suunnatusta yleisötyöstä. Lisäksi haastateltiin useita sosiaali- ja terveys- sekä taide- ja kulttuurialan ammattilaisia sekä etsittiin ja tunnistettiin toimintamalleja ja esimerkkejä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Kehittämistyön keskeisin aineisto on koottu julkaisuun *Ikäystävällinen orkesteri – Orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön käsikirja* (Kukkonen & Mäkinen 2021), siitä löytyy muun muassa tässä opinnäytetyössä esitelty määritelmä ikäystävällisestä orkesterista sekä musiikkikokemuksen muotoilun malli. Käsikirja ja hankkeessa toteutettu kehittämistyö perustuvat vahvasti kumppanuuksiin ja verkostoihin sekä asiakaslähtöiseen muotoiluajatteluun, koska tiivis yhteistyö sosiaali- ja terveyspalveluiden toimijoiden kanssa tunnistettiin keskeiseksi tavaksi saavuttaa ne ikääntyneet, jotka eivät pääse orkesterien luo. Monialaista yhteistyötä edellytetään, kun kehitetään orkesterien ikääntyneille suunnattuja palveluja.

Opinnäytetyön tuloksena havaittiin, että kehittämistyö tarjosi partneriorkestereille mahdollisuuden kasvattaa ymmärrystään ikäystävällisistä palveluista, jakaa kokemuksiaan, luoda kumppanuuksia ja yhteiskehittää uutta. COVID-19 -epidemia-ajankohta oli otollinen erityisesti uusien digitaalisten sisältöjen kehittämiseksi. Orkestereilla on tämän kehittämistyön kautta entistä paremmat mahdollisuudet tulevaisuudessa osaltaan parantaa ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja tuoda taidetta osaksi hyvää elämää.

ASIASANAT:

saavutettavuus, yleisötyö, kulttuurihyvinvointi, orkesterit, ikääntyneet

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master of Culture and Arts, Creative wellbeing

2021 | 45 pages, 10 pages in appendices

Annika Kukkonen

SHAPING AN AGE-FRIENDLY ORCHESTRA

– a participatory action research study of developing orchestras' audience outreach work aimed at the elderly

This master's thesis is a participatory action research study in the Accessible Orchestras project funded by the Ministry of Education and Culture in Finland. The aim of this study is to define how orchestras can develop their audience outreach work aimed at the elderly. The Helsinki Philharmonic Orchestra, in cooperation with the Association of Finnish Symphony Orchestras, coordinated the Accessible Orchestras project. Other participating orchestras in the project, in addition to the Helsinki Philharmonic Orchestra, were Kuopio Symphony Orchestra, Lapland Chamber Orchestra, Tapiola Sinfonietta and Turku Philharmonic Orchestra.

The development work of the two-year Accessible Orchestras project proceeded in a spiral of planning, acting, observing and reflecting. The development work was executed by using service design and co-creation. Maria Mäkinen, network designer and expert of cultural services for the elderly, facilitated the co-creation. The study data of this master's thesis consists of the partner orchestra representatives' interviews from the start and from the end of the project, two co-creation seminars, pilots run by partner orchestras and a questionnaire sent to the members of the Association of Finnish Symphony Orchestras about their audience outreach work aimed at the elderly. There were also many interviews with experts from the social and healthcare field, as well as from the arts and culture field and additionally operating models and examples both nationally and internationally were sought and identified.

The key findings of the development work, among others the definition of the age-friendly orchestra and a model for shaping an age-friendly musical experience, are gathered in the publication *The Age-friendly Orchestra – Manual for audience outreach work aimed at senior citizens* (Kukkonen & Mäkinen 2021). The manual and the development work of the Accessible Orchestras project relies strongly on partnerships, networks and customer-based design thinking, as a close cooperation with the actors of the social and health services was identified to be crucial in reaching elderly people who are unable to come to the orchestra. Multidisciplinary cooperation is required when developing age-friendly services of an orchestra.

As a result of this master's thesis is a discovery that development work offered participating orchestras an opportunity to further their understanding of age-friendly services, share experiences, build partnerships and co-create new concepts. The COVID-19 pandemic favored especially the creation of new digital contents. Thanks to development work, orchestras now have better possibilities to secure cultural rights of the elderly and to bring arts as a part of good life quality.

KEYWORDS:

accessibility, audience outreach, arts, health and wellbeing, orchestras, elderly

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 ORKESTERIEN IKÄÄNTYNEILLE SUUNNATTU YLEISÖTYÖ	9
2.1 Yleisötyö orkesterien saavutettavuuden edistäjänä	9
2.2 Orkesterien mahdollisuudet tavoittaa ikääntynyt väestö	12
2.2.1 Vierailut sosiaali- ja terveyspalvelujen yksiköissä	13
2.2.2 Digitaaliset sisällöt	17
2.3 Saavutettavat orkesterit -hanke	19
3 IKÄÄNTYNEILLE SUUNNATUN YLEISÖTYÖN KEHITTÄMINEN SAAVUTETTAVAT ORKESTERIT -HANKKEESSA	21
3.1 Tutkimuskysymys	21
3.2 Tutkimusaineisto ja aineiston hyödyntäminen tutkimuksessa	21
3.3 Suunnittelu – toiminta – havainnointi – reflektointi	23
3.3.1 Sykli 1: Työn nykytila ja tulevaisuuden unelmointia	25
3.3.2 Sykli 2: Kehittämisideasta pilottisuunnitelmaan	26
3.3.3 Sykli 3: Pilottien toteutus ja raportointi	28
3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	30
4 IKÄYSTÄVÄLLISEN ORKESTERIN SUUNNITTELUN TUEKSI	32
4.1 Monialaisen yhteistyön lähtökohdat	32
4.2 Ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet	36
4.3 Musiikkikokemuksen muotoilu	37
5 YHTEENVETO	40
6 KIITOKSET	42
LÄHTEET	43

LIITTEET

- Liite 1. Tutkimuslupa, partneriorkesterin intendentti
- Liite 2. Tutkimuslupa, partneriorkesterin edustaja
- Liite 3. Opinnäytetyön aihe: Saavutettavat orkesterit

- Liite 4. Haastattelurunko, partneriorkesterien edustajien alkuhaastattelut
Liite 5. Haastattelurunko, partneriorkesterien edustajien loppuhaastattelut
Liite 6. Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n jäsenorkestereille toteutettu kysely ikääntyneille suunnatusta yleisötyöstä
Liite 7. Keskeiset käsitteet

KUVAT

Kuva 1. Espoon kartanonkoski syyskuussa 2021. Kuvaaja: Annika Kukkonen. 41

KUVIOT

- Kuvio 1. Luovan toiminnan muotoja sosiaali- ja terveysaloilla (Huhtinen-Hildén 2021). 15
Kuvio 2. Toimintatutkimuksen syklit (Carr & Kemmis 1998, 186). 24
Kuvio 3. Ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet (Kukkonen & Mäkinen 2021, 8). 36
Kuvio 4. Musiikkikokemuksen muotoilu (Kukkonen & Mäkinen 2021, 11). 38

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on Saavutettavat orkesterit -hankkeessa toteutettu osallistava toimintatutkimus orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön kehittämisestä. Hanke sai alkunsa ollessani silloisen Suomen Lontoon-instituutin (nykyisin Suomen Britannian- ja Irlannin-instituutti) Tuottajien talo -residenssissä Lontoossa kesällä 2019. Hakeuduin tuohon tuottajien kansainvälistymistä ja ammatillista verkostoitumista tukevaan residenssiin, koska olin työni puolesta kiinnostunut tutkimaan mitä me voisimme orkestereiden yleisötyössä Suomessa oppia tämän päivän brittiläisten orkesterien työstä. Olen viimeiset kymmenen vuotta työskennellyt Helsingin kaupunginorkesterissa vastaten sen yleisötyöstä, eli orkesterin saavutettavuuden edistämisestä.

Yhtenä matkaoppaana residenssini aikana oli brittiorkestereiden saavutettavuutta edistävän, voittoa tavoittelemattoman organisaation Orchestras Liven toiminnanjohtaja Sarah Derbyshire. Olin tutustunut häneen aiemmin edellisenä vuonna, kun Sarah tuli Suomeen keräämään aineistoa brittiläisen Baring säätiön kustantamaan *From Bingo to Bartok* -julkaisuun. Baring säätiön johtaja David Cutler oli pyytänyt Sarahia ja City of London Sinfonian intendenttia Matthew Swannia keräämään yhteen orkesterien parhaita käytäntöjä ikääntyneiden parissa tehtävästä työstä, koska hän oli niin vaikuttunut vieraillessaan Suomessa ja kuullessaan siitä työstä, mitä orkesterit täällä tekevät. Suomalaiset esimerkkimme on nostettu omaksi kokonaisuudekseen tuohon kiinnostavaan, brittiläisten orkestereiden ikääntyneiden parissa tekemää työtä monipuolisesti esittelevään julkaisuun (Derbyshire & Swann 2019, 15–19).

Keskustelimme kesäkuussa 2019 Sarahin ja Suomen Lontoon-instituutin silloisen johtajan Emilie Gardbergin kanssa instituutin Lontoon toimistolla Suomen ja Ison-Britannian väestön ikääntymisestä. Olimme yhtä mieltä siitä, että orkestereilla olisi juuri nyt oikea hetki kehittää ikääntyneiden parissa tehtävää työtään, ja pohtia myös miten uudet digitaaliset välineet voivat tukea osallisuutta ja vuorovaikutusta orkesterien tuottaessa sisältöjä ikääntyneille. Tuon keskustelun aikana päätimme aloittaa yhteistyössä *Accessible Orchestras – Saavutettavat orkesterit* -hankkeen. Tavoitteenamme oli tukea hankkeen avulla erityisesti orkesterien tuottajien työtä ja mahdollistaa heille kokemusten jakamista ja ymmärryksen lisäämistä ikääntyneiden parissa tehtävän työn kehittämiseksi.

Toimin Helsingin kaupunginorkesterin yleisötyövastaavan tehtäväni lisäksi Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n (Suosio) Yleisötyöfoorumin puheenjohtajana, ja oli luontevaa, että

Helsingin kaupunginorkesteri yhteistyössä Suosion kanssa koordinoisi hankkeen Suomen osuutta. Päätimme hakea hankkeelle opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustusta ja kun sen saimme, järjestimme partneriorkesterihaun loppuvuodesta 2019. Hanke herätti runsasta kiinnostusta orkesterikentässä, ja hyvistä hakemuksista Helsingin kaupunginorkesterin lisäksi Sarahin, Emilien ja Suosion toiminnanjohtajan Helena Värriin kanssa valitsimme partneriorkestereiksi Kuopion kaupunginorkesterin, Lapin kamariorkesterin, Tapiola Sinfoniettan ja Turun filharmonisen orkesterin. Isossa-Britanniassa vastaavaan laista hakua ei järjestetty, vaan Orchestras Liven kanssa työtä sitoutuivat kehittämään City of London Sinfonia ja Manchester Camerata.

Palkkasimme hankkeen kehittämistyön tueksi keväällä 2020 verkostomuotoilija, ikääntyneille suunnattujen kulttuuripalvelujen asiantuntija Maria Mäkisen. Mäkinen tunsu jo ennalta partneriorkesterien kuntien ikääntyneille suunnattuja palveluja, sillä hän on toiminut valtakunnallisen Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön ALLI-verkoston projektipäällikkönä. Loimme Saavutettavat orkesterit -hankkeessa orkestereille Mäkisen avulla työkaluja, joiden avulla he voivat lisätä ymmärrystään ja kehittää ikääntyneille suunnattuja palvelujaan. Hankkeen keskiössä oli orkesterien, sosiaali- ja terveysalan toimijoiden ja ikääntyneiden tarpeiden tunnistaminen. Kyseessä oli yhteisöprosessi, johon valitut partneriorkesterien edustajat liittyivät sekä yhteiskehittämisseminaarien että toteuttamiensa pilottien kautta.

Oma roolini oli yhdessä Helena Värriin kanssa koordinoida hanketta, sekä vastata Helsingin pilotista yhdessä kumppaneidemme kanssa. Tämän lisäksi toteutin Saavutettavat orkesterit -hankkeessa osallistavan toimintatutkimuksen, jonka päämääränä ei ollut vain tutkiminen, vaan myös toiminnan samanaikainen kehittäminen (Ks. Heikkinen 2001, 170). Tällaista tutkimusotetta yhdessä Wilfred Carrin kanssa kehittäneen Stephen Kemmin (2021) mukaan sitä voidaan hyödyntää yksilöllisten ja yhteisöllisten käytäntöjen kehittämiseen. Tutkimusotteessa pyritään ymmärtämään käytäntöjä ja tilanteita, joiden parissa toimitaan, ja muuttamaan työtä, työntekijöitä ja työympäristöä. (Emt.) Kemmin ja Carrin kehittämässä tutkimusotteessa tutkimustyö alkaa usein pienestä, usein yhden henkilön aloitteesta, kunnes laajenee usein suuremman ihmisjoukon yhteiseksi hankkeeksi, kuten kävi myös omassa tutkimuksessani (Heikkinen 2001, 180).

Tutkimuskysymyksenäni on: miten orkesterit voivat kehittää ikääntyneille suunnattua yleisötyötään? Tarkastelen tätä kysymystä yhtäältä siitä näkökulmasta, miten partneriorkesterit kehittivät työtään Saavutettavat orkesterit -hankkeessa ja toisaalta siitä näkökulmasta, miten muut orkesterit voivat kehittää omaa työtään hankkeessa opitun avulla.

Opinnäytetyön tulosesassa, luvussa neljä, käyn läpi keskeisimpiä Saavutettavat orkesterit -hankkeessa kehitettyjä työkaluja ikääntyneiden parissa tehtävän työn suunnittelun tueksi. Näitä ovat ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet (Kuvio 3) sekä musiikkikokemuksen muotoilun malli (Kuvio 4). Tällä opinnäytetyöllä haluan kehittää kulttuurihyvinvointialaa tuottamalla uutta tietoa monialaisen yhteistyön mahdollisuuksista orkesterien yleisötyön kontekstissa. Näitä ammattilaisten ja partneriorkesterien edustajien haastatteluihin pohjautuvia näkökulmia tuon esiin neljännen kappaleen alussa.

Toivon, että tämä opinnäytetyö voi syventää lukijalle ymmärrystä niin orkesterien yleisötyöstä kuin tekijöistä, jotka tulee ottaa huomioon, kun suunnitellaan ikääntyneille saavutettavia sisältöjä. Vaikuttavinta työtä ikääntyneiden kulttuuripalvelujen kehittämiseksi teemme, kun asiantuntijuus näistä kahdesta näkökulmasta yhdistyy. Näin ollen kulttuuri- ja sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoiden monialaista yhteistyötä tarvitaan, kun suunnitellaan ja toteutetaan palveluja ikääntyneille. Kulttuuritoimijoilla, kuten orkestereilla, on mahdollisuus tuoda taiteellisesti korkeatasoisia sisältöjä osaksi kulttuurisen vanhustyön kokonaisuutta. Yleisötyöllään taide- ja kulttuuritoimijat madaltavat kynnystä näiden sisältöjen vastaanottamiselle ja poistavat aktiivisesti esteitä taiteen ja kulttuurin kohtaamiselle.

Toiminnan suunnittelun lähtökohtana tulee olla ikääntyneiden osallisuus palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tuotamme palveluja yksilöllisen taidesuhteen omaaville henkilöille, emme joukolle ikääntyneitä, joilla on samat tarpeet ja toiveet. Uteliaalla, empaattisella ja avoimella asenteella voimme saavuttaa palveluja, jotka tavoittavat ne ikääntyneet, jotka eivät pääse konserttisaleihin ja luoda niitä merkityksellisiä musiikkikokemuksia, joihin ikääntyneillä on oikeus.

2 ORKESTERIEN IKÄÄNTYNEILLE SUUNNATTU YLEISÖTYÖ

2.1 Yleisötyö orkesterien saavutettavuuden edistäjänä

Tässä osallistavassa toimintatutkimuksessa katson ikääntyneille suunnatut palvelut kuuluvan osaksi orkesterien yleisötyötä. Ikääntyneille suunnattujen konserttialin ulkopuolelle tuotettujen sisältöjen suunnittelussa ja toteutuksessa on useita tekijöitä, jotka puoltavat tätä: suunnitteluprosessi poikkeaa orkesterien kausikonserttien taiteellisen ohjelman suunnittelusta, sisällöt tuotetaan kausikonserteista poikkeavalla tuotantoprosessilla ja ne valmistellaan yhteistyössä eri kumppaneiden kanssa. Ikäystävällinen orkesteri-käsikirjassa (Kukkonen & Mäkinen 2021, 7) olemme määritelleet orkesterien yleisötyön toiminnaksi, jolla

- edistetään orkesterin saavutettavuutta
- on pedagoginen tavoite
- pyritään vuorovaikutukseen

Orkesterien yleisötyöllä voidaan nähdä olevan sen toimintaa laajentava, syventävä ja osallistava vaikutus. Yleisötyöstä suomalaisten sinfoniaorkestereiden toiminnan muotona on hiljattain valmistunut opinnäytetyö. Kyseessä on ensimmäinen kattavampi selvitys orkestereiden yleisötyön kokonaisuudesta. Hakala (2021) jakaa tutkimuksessaan toteuttamiensa orkestereiden edustajien haastattelujen pohjalta yleisötyötoiminnan kolmeen kategoriaan, joita ovat konserttituotantoihin liittyvä yleisötyö (i), kulttuurikasvatuksellinen yleisötyö (ii) sekä tavoittava yleisötyö (iii). Tässä opinnäytetyössä tarkasteltava toiminta on tavoittavaa yleisötyötä, jonka Hakala toteaa olevan suunnattu erityisryhmille, joita orkesterien toiminta ei muulla tavoin tavoita. (Emt., 59.)

Yleisötyökategorioille voidaan Hakalan mukaan hahmotella erilaisia päämääriä; konserttituotantoihin liittyvän yleisötyön päämääränä voidaan nähdä yksilön taidesuhteen syventäminen, kulttuurikasvatuksellinen yleisötyö pyrkii kasvatuksellisiin päämääriin ja tavoittava yleisötyö edistämään orkesteripalvelun saavutettavuutta. Hakala painottaa, että päämäärät ovat suuntaa antavia, useassa tapauksessa tietyille yleisötyötoiminnalla voidaan katsoa olevan useampi kuin yksi päämäärä. (Hakala 2021, 51.) Toiminnan kehittämisen näkökulmasta koen olevan tärkeää hahmottaa mihin päämäärään pyritään ja

mitkä työmuodot tukevat tähän päämäärään pääsemistä. Kategorioiden avulla voidaan tehdä myös paremmin näkyväksi kaikkea sitä yleisötyötä, mitä orkesterit tekevät.

Euroopassa orkestereiden yleisötyön pioneerina pidetään London Sinfoniettaa, johon palkattiin aluksi kokeilumielessä 80-luvun alussa yleisökoulutuksesta vastaava henkilö. Taustalla oli tarve saada uutta yleisöä konsertteihin. (Toivonen 2014, 22.) Ison-Britannian Arts Council velvoitti 80-luvun puoliväliin mennessä kaikkia sen tuen piirissä olevia orkestereita sisällyttämään yleisötyön osaksi orkesterin toimintaa. Muita yleisötyötä kehittäneitä orkesteritoimijoita olivat tuolloin London Philharmonic, Scottish Chamber Orchestra, the Royal Opera House ja English National Opera. (Renshaw 2010, 11.)

London Sinfoniettan työllä oli suora vaikutus suomalaisten orkestereiden yleisötyön kehittämiseen. Keskeinen henkilö tämän kehitystyön tukemisessa oli London Sinfoniettan johtajaksi 90-luvulla kiinnitetty Tuula Yrjö-Koskinen. Toivonen (2014) kuvaa Yrjö-Koskisen Lontoosta käsin Suomeen toteuttamaa projektia, jossa yhteistyökumppaneina orkestereista olivat Tapiola Sinfonietta, Lahti Sinfonia, Turun filharmoninen orkesteri ja Tampere Filharmonia, joiden yleisötyö oli vasta ottamassa ensiaskeliaan. Kuten tässäkin opinnäytetyössä, myös tuolloin orkesterien pilotoimat koulutusprojektit toteutettiin orkesterien omista lähtökohdista käsin. (Emt., 35–36.)

Toivosen haastatteleman Yrjö-Koskisen mukaan yksi oleellisimmista asioista yleisötyössä ovat menetelmät, joita käytetään. Hyväksi havaituissa menetelmissä osallistujat pääsevät itse tekemään ja oppimaan. Muusikoiden osaaminen ja koulutus on merkityksellistä, vain sen kautta yleisötyö voi olla uskottavaa ja laadukasta. Yleisötyö vaatii Yrjö-Koskisen mukaan ammattitaitoa hallinnollisesti, projektin vetäjän taiteellis-pedagoginen osaaminen on keskeistä. Yleisötyön onnistumisen edellytyksiksi Yrjö-Koskinen kiteyttää varauksettoman tuen, koulutuksen, hankkeiden pohjustamisen ja työn arvostamisen. (Toivonen 2014, 37.)

Yleisötyötä Pro gradu -tutkielmassaan käsitellyt Hanna Timonen (2013) toteaa, että yleisötyö ja saavutettavuuden lisääminen ovat olleet osa suomalaisten taide- ja kulttuuriorganisaatioiden toimintaa jo kauan ennen brittiläisten toimintamallien saapumista, ja yleisötyön arvopohja on nostettu esiin molempien maiden kulttuuripoliittisissa linjauksissa viimeistään toisen maailmansodan jälkeen. (Emt., 20). Helsingin kaupunginorkesterissa, jonka yleisötyöstä vastaan, on esimerkiksi ollut konserttikokemusta syventävää ja saavutettavuutta edistävää toimintaa historiansa alusta alkaen. Vainio (1992) toteaa, että 1882 Helsingin kaupunginorkesterin säännöllisen konserttitoiminnan käynnistyttyä

sinfonisesta musiikista kiinnostuneen yleisön määrä oli aluksi pieni, mutta kuulijamäärät alkoivat nopeasti kasvaa. Kiinnostuksen leviämiseen vaikutti ylikapellimestari Robert Kajanuksen musiikkikasvatustyö, jota hän toteutti järjestämällä runsaasti erilaisia konsertteja erityyppisillä ohjelmistoilla. (Emt., 170–185.)

Tällä hetkellä voimassa olevassa opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiassa 2025 todetaan, että ”taide, kulttuuri ja kulttuuriperintö muodostavat, ilmaisevat ja uusintavat kansakunnan ja ihmisten arvoja, luovuutta, henkistä pääomaa ja identiteettiä” ja että ”Suomen perustuslaissa kulttuuriset oikeudet – jokaisen oikeus kehittää itseään, taiteen vapaus sekä oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin – turvataan osana sivistyksellisiä oikeuksia.” Julkinen valta luo edellytyksiä oikeuksien toteutumiseksi ylläpitämällä ja tuke- malla mm. kirjastolaitosta ja kulttuurilaitoksia. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 15.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä, jonka tehtävänä oli edistää taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta, esitti loppuraportissaan yhtenä toimenpide-ehdotuksena, että taide- ja kulttuurilaitosten harjoittama yleisötyö otettaisiin huomioon kehitettäessä valtionosuusjärjestelmän kannustavuutta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 13). Taide- laitosten saavutettavuuden parantamiseen liittyy taiteen saattaminen yleisölle digitaalisesti, fyysisten esteiden poistaminen laitoksen tiloista ja saavutettavuuden lisääminen taloudellisin keinoin. (Sorjonen 2015, 12).

Uuden lain esittävän taiteen edistämisestä on määrä tulla voimaan 2022. Tämä laki korvasi aikaisemman teatteri- ja orkesterilain, ja sen soveltamisala laajenisi yleisölle suunnattuun, tietyssä hetkessä tapahtuvaan elävään taiteelliseen esitystoimintaan. Lain tavoitteena on edistää korkeatasoista ja ammattimaista esittävää taidetta, väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen sekä hyvinvointia, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Lakiin kirjattu valtionosuuden tavoite on ”taiteellisista lähtökohdista edistää esittävän taiteen monimuotoisuutta ja kulttuurista moninaisuutta sekä esittävän taiteen palvelujen valtakunnallista ja alueellista saatavuutta ja saavutettavuutta eri väestöryhmille.” (Santtila 2020.) Yleisötyö tulee olemaan tulevaisuudessa niin orkestereille kuin muille taide- laitoksille ja esittävän taiteen ryhmille mahdollisuus toteuttaa tämä tavoite.

Yleisötyötä siis tehdään, koska Suomen perustuslakiin on kirjattu yksilön kulttuuriset oikeudet, joita orkesterien tulee julkisina kulttuurilaitoksina edistää. Lisäksi vuonna 2022 voimaan astuva laki esittävän taiteen edistämisestä velvoittaa esittävän taiteen toimijoita tuottamaan saavutettavia palveluja. Orkesterien toiminnan tulee olla saavutettavaa, eli

erilaisten yleisöjen tarpeet tunnistavaa, osallistumismahdollisuuden tarjoavaa yksilön erilaisista ominaisuuksista riippumatta ja yhdenvertaisuutta edistävää (Kuntaliitto 2021). Monet orkesterit ovat tehneet yleisötyötä niiden perustamisesta alkaen tutustuttaakseen yleisöä tähän taidemuotoon ja syventääkseen heidän konserttikokemustaan. Yleisötyön menetelmien kehittämiseen vaikutti 90-luvulla London Sinfoniettan kanssa tehty yhteistyö. Hakala (2021) on tutkimuksessaan jakanut orkesterien yleisötyön kolmeen kategoriaan: konserttituotantoihin liittyvään yleisötyöhön, kulttuurikasvatukselliseen yleisötyöhön sekä tavoittavaan yleisötyöhön.

2.2 Orkesterien mahdollisuudet tavoittaa ikääntynyt väestö

Suomalaisessa lainsäädännössä ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä, eli yli 65-vuotiaita (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvuluista 28.12.2012/980). Väestörakenteen muutos on nopeaa tulevina vuosina: ennusteiden mukaan kymmenen vuoden päästä yli neljäsosa suomalaisista on yli 65-vuotiaita. Eliniän pitenemisen ja suurten ikäluokkien vaikutuksesta erityisesti hyvin iäkkäiden osuus kasvaa voimakkaasti. Yli 85-vuotiaiden määrä kaksinkertaistuu seuraavan kahdenkymmenen vuoden aikana, eli nykyisen kolmen prosentin väestöosuuden sijaan vuonna 2040 yli 85-vuotiaita on kuusi prosenttia väestöstä, eli yhteensä 339 000. (Ympäristöministeriö 2020.)

Helsingin kaupungin Kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan kehittämissiantuntija Jenni Räsänen, joka toimi asiantuntijajäsenenä Saavutettavat orkesterit -hankkeessa kuvaa, että taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyö on perinteisesti vahvasti suuntautunut lapsiin ja nuoriin. Hän kokee, että viimeisen kymmenen vuoden aikana on vähitellen lähdetty pohtimaan mitä mahdollisuuksia ja uusia toimintamalleja voisi olla, joilla voitaisiin kehittää ikääntyneille suunnattuja palveluja. Räsänen mielestä palvelujen saavutettavuus on ikääntyneille suunnatuissa palveluissa keskeisintä. Se mitä kulttuuritoimijat Räsänen mukaan toimijat taiteen kentällä erityisesti kaipaavat on rinnalla kulkemista ja sparraustukea siitä, mitä voi tehdä, kenen kanssa ja mitä asioita tulee erityisesti huomioida, kun tuotetaan palveluita ikääntyneille. (Räsänen 2020b.)

Ikääntyneet ovat Räsänen mukaan yksilöitä, ja palveluiden saavutettavuuteen liittyy mitä moninaisempia haasteita. Ikääntyneiden toiveet ja tarpeet siitä, millaista kulttuuripalvelua he haluaisivat saada, vaihtelee. Räsänen kokee, että sosiaali- ja terveystoimialan

asiantuntijat painottavat sitä, että kyse on ennemminkin saavutettavuudesta kuin sisäl- löistä. Sisältöä ei tule tehdä yksinkertaisemmaksi tai helppotajuisemmaksi eikä painottaa viihdettä, kun suunnitellaan sisältöjä ikääntyneille. Räsänen kannustaa kaikkia taidetoi- mijoita pohtimaan omaa asiantuntijuuttaan: mitä juuri he voivat tehdä, mitä muut eivät voi tehdä. (Räsänen 2020b.)

Saavutettavat orkesterit -hankkeessa on kehitetty niitä orkesterien ikääntyneille suun- nattu palveluita, jotka lasketaan osaksi niiden tavoitettavaa yleisötyötä. Eli palveluita, jotka on suunnattu erityisesti sellaisille erityisryhmille, joita orkesterin toiminta ei muutoin ta- voita (Hakala 2021, 51). Konserttituotantoihin liittyvä yleisötyö on rajattu kehittämistyön ulkopuolelle; päämääränä Saavutettavat orkesterit -hankkeessa ei ole ollut keskittymi- nen kausikonsertteihin ja niiden yleisölle suunnattun yleisötyön kehittämiseen. Saavutet- tavat orkesterit -hankkeen kohderyhmänä olevilla ikääntyneillä ei esimerkiksi heikenty- neen toimintakykynsä vuoksi ole mahdollisuutta osallistua orkesterin konserttiin, vaan palvelujen saavutettavuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Saavutettavat orkesterit -hankkeessa tunnistettiin ammattilaishaastattelujen (Eloranta 2020, Huhtinen-Hildén 2020, Rosenlöf 2020, Räsänen 2020a) kautta erityisesti kaksi ta- paa tavoittaa ne ikääntyneet, jotka eivät pääse orkesterien luo: 1) vierailut sosiaali- ja terveystalvelujen yksiköissä sekä 2) digitaaliset sisällöt. Seuraavassa tarkastelen näitä kahta työmuotoa ikääntyneiden palvelutarpeen ja yleisötyön toimintamahdollisuuksien näkökulmasta.

2.2.1 Vierailut sosiaali- ja terveystalvelujen yksiköissä

Vastuu ikääntyneille suunnattujen sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisestä on tällä hetkellä kunnilla. Kuntien tulee lain mukaan toteuttaa iäkkään henkilön pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti kotiin annettavilla palveluilla ja muilla sosiaali- ja terey- denhuollon avopalveluilla (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 2012/980). Kunnat myöntävät asumistalveluja yksilökohtaisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella, palvelutuottajana voi olla kunta itse, tai yksityinen palveluntuottaja (Sosiaali- ja tereystministeriö 2021). Jatkossa vastuu kuntien sote-palveluista siirtyy hyvinvointialueille, kunnille jää vastuu hyvinvoinnin ja tereyden edistämisestä (Hankonen 2020).

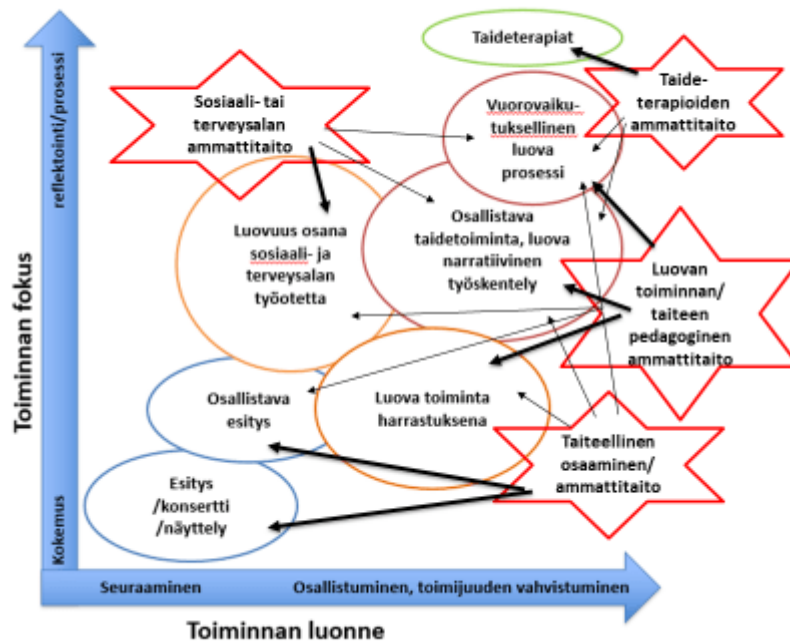
Orkesterien ja muiden taide- ja kulttuuripalvelujen näkökulmasta tämä tarkoittaa kahta asiaa: sosiaali- ja terveystalouden yksiköihin toteutettavien vierailujen lisäksi tulee kehittää ikääntyneiden kotona käytettäviä digitaalisia palveluja, joihin syvennyn seuraavassa alaluvussa. Tämän lisäksi hallinnonuudistus sosiaali- ja terveystalouden järjestämisessä kannustaa orkestereita hakeutumaan jatkossa yhteistyöhön hyvinvointialueiden kanssa. Tähän mennessä useasta kunnasta on löytynyt ikääntyneiden kulttuuripalvelujen koordinaattori, joka omilla verkostoillaan ja asiantuntemuksellaan on voinut tukea paikallisen orkesterin palvelujen saavutettavuutta. Jatkossa yhteistyön malleja on etsittävä sen hyvinvointialueen kanssa, joka vastaa orkesterin alueella toimivien palvelujen järjestämisestä.

Sosiaali- ja terveystalouden yksiköitä, joissa orkesterit voivat kohdata ikääntyneet, on erilaisia:

- 1) Palvelukeskukset ovat matalan kynnyksen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen paikkoja, jotka on tarkoitettu eläkeläisille ja työttömille kuntalaisille. Palvelukeskuksissa ikääntyneet voivat hyödyntää omia voimavarojaan ja saada vahvistusta aktiivisuudelleen ja osallisuudelleen.
- 2) Ikääntyneiden päivätoiminnan avulla tuetaan kotona asuvien iäkkäiden henkilöiden toimintakykyä, henkistä vireyttä ja sosiaalisia suhteita. Päivätoimintaan osallistuminen on ikääntyneelle maksullista.
- 3) Iäkkäille henkilöille, jotka eivät enää selviydy omassa kodissaan kotihoidon avulla, järjestetään ympärivuorokautista hoitoa ja huolenpitoa tehostetun palveluasumisen ryhmäkodeissa tai palveluasunnoissa. Palveluasumista voidaan tarjota myös lyhytaikaisesti, jolloin tavoitteena on ikääntyneen kuntoutuminen ja palaaminen omaan kotiin. (Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala 2021.)

Orkesterien vierailut sosiaali- ja terveystalouden yksiköihin ovat osa kulttuurisen vanhustyön kokonaisuutta. Laura Huhtinen-Hildén on kollegoineen (Huhtinen-Hildén ym. 2017) tutkinut aihetta vanhustyössä työskentelevien ammattilaisten kokemusten kautta. Tutkimusryhmä toteaa, että perinteinen saavutettavuuden käsite taiteilijälähtöisenä toimintana on osa taiteen ja kulttuurin tasa-arvoista saavutettavuutta, mutta ei kata kaikkia niitä ulottuvuuksia, joita asiakaslähtöisesti toteutuvan kokonaisvaltaisen hoitotyön kautta tai ammattimaisella osallisuuden kokemukseen perustavalla taidepedagogisella näkökulmalla voidaan saavuttaa. (Emt., 16.)

Huhtinen-Hildén kuvaa taiteen ja kulttuurin äärelle pääsemisen kokonaisuutta oheisella kuviolla. Kuvion ympyröissä on erilaisia luovan toiminnan, ilmaisun ja taiteen kokemisen muotoja. Tähdissä kuvataan niissä tarvittavaa ammattitaitoa. Mitä vahvempi nuoli on, sen olennaisemmasta ammattitaidon osa-alueesta on kysymys. Vaakasuoralla akselilla kuvataan toiminnan luonnetta osallistujan oman toimijuuden näkökulmasta ja pystysuoralla akselilla toiminnan fokuksen muuttumista taiteen ja luovuuden kokemisesta kohti osallistujien prosessia ja reflektointia.

Kuvio 1. Luovan toiminnan muotoja sosiaali- ja terveysaloilla (Huhtinen-Hildén 2021).

Haastattelimme Laura Huhtinen-Hildéniä Maria Mäkisen kanssa keväällä 2020. Huhtinen-Hildén kommentoi tuossa yhteydessä yllä olevaa kuviota orkesterimuusikon osaamisen näkökulmasta:

”Jos ajatellaan esitys- ja konserttitoimintaa, se on selvää, että se on taiteilijan, orkesterimuusikon vahvinta ammatillista osaamista. Mutta hänellä voi olla erilaisten osallistavien esitysten tai vaikka ryhmätoimintaan, osallistavaan taidetoimintaan liittyvää osaamista. Mutta sitä ei ole välttämättä kaikilla. Jos konteksti hyötyisi sen tyyppisestä toiminnasta, niin silloin tarvitaan sellainen osaaja, jolla sinne on vahva nuoli.” (Huhtinen-Hildén 2020.)

Huhtinen-Hildén jatkaa tuoden keskusteluun monialaisen yhteistyön näkökulman:

”Eli silloin pitää miettiä, että jos halutaan tehdä sellaista työtehtävää, niin sitten tämän ihmisen pitää saada lisää koulutusta tai sitten siinä pitää olla toisenlainen osaamisen ammatillinen potentiaali, esimerkiksi musiikkikasvattaja, musiikkipedagogi voi olla sellainen, jolla on sitä ryhmänhallinnan ja ryhmän fasilitoinnin osaamista. Tai taide-elementti osana vanhustyötä voi olla vanhustyön ammattilaisen ydinosaamista, vaikka siellä olisi se taide-elementti mukana. Se voi olla myös työparityötä, jossa taiteilijalla on musiikin tuottamisen rooli, joka toimii elementtinä, jota vanhustyössä kannatellaan eteenpäin, sitä sen tuomaa kokemusta.” (Huhtinen-Hildén 2020.)

Anna-Mari Rosenlöf (2020), haastattelemamme kulttuurihyvinvoinnin erityisasiantuntija koki, että sosiaali- ja terveystalvelujen yksiköissä kaivattaisiin taide- ja kulttuuritoimijoilta ns. ”valmiita paketteja”. Ennen vierailua on hyvä tarjota yksikköön materiaalia, jonka avulla ikääntyneiden kanssa voi virittyä konserttiin. Rosenlöf kuvasi muusikkoja, joilla on koulutus yleisön kohtaamiseen, ”orkesterin lähettiläiksi”, jotka voivat vierailun yhteydessä kertoa omasta työstään ja esitettävistä kappaleista. Konsertin jälkeen voidaan järjestää pieni keskustelutilaisuus, johon osa muusikoista jää, tai yksikköön voi jäädä vierailuun liittyviä työkaluja, joita yksikössä voidaan hyödyntää jälkikäteen. (Emt.)

Olemme Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjassa (Kukkonen & Mäkinen 2021, 12–13) jakanee vierailun sosiaali- ja terveystalvelujen yksikköön kolmeen erilaiseen toimintamalliin orkesterimuusikon työtavan näkökulmasta:

- Konsertti – esityksellinen työtapa
- Osallistava konsertti – osallistava työtapa
- Sairaala- ja hoivamuusikkotoiminta

Tämä kolmijako pohjautuu osin sairaala- ja hoivamusiikkialaa kehittäneen Uli Kontu-Korhosen artikkeliin Musiikkihyvinvointia!-teoksessa (Kontu-Korhonen 2019, 44–57). Kontu-Korhonen esitteli Saavutettavat orkesterit -hankkeen ensimmäisessä Tuottajatapaamisessa sairaalamuusikkoutta ammattimuusikon näkökulmasta. Ensimmäinen orkesteri, jonka muusikkoja Kontu-Korhonen koulutti sairaala- ja hoivamuusikoiksi, oli Tapiola Sinfonietta. Yhteistyö alkoi vuonna 2016 luennosta, jota Kontu-Korhonen oli pyydetty pitämään orkesterille. Luento herätti osassa muusikoista kiinnostuksen tätä työmuotoa kohtaan, jonka jälkeen Kontu-Korhonen toteutti heille koulutuspilotin. Sairaala- ja hoivamuusikkokoulutuksessa on Kontu-Korhosen mukaan kyse ammattimuusikoiden osaamisen laajentamisesta. (Kontu-Korhonen 2020.)

Kulttuurisen vanhustyön kentälle mahtuu siis erilaisia toiminta- ja työtapoja. Keskeistä niissä on tunnistaa toimijoilta vaadittava ammatillinen osaaminen, jota voidaan koulutuksen kautta kehittää. Vaadittava ammatillinen potentiaali, kuten Huhtinen-Hildén (2020) haastattelussaan totesi, voi löytyä myös joltain toiselta ammattilaiselta, joka on orkesterin vierailussa läsnä. Musiikkipedagogina ajattelen, kuten aiemminkin jo totesin, että merkityksellistä on tunnistaa se, mihin toiminnalla pyritään. Tämän jälkeen tulee kriittisesti tarkastella mitä osaamista toiminnan toteuttamiseen tarvitaan. Toiminnan tavoitteiden sanoittaminen osana moniammatillista yhteistyötä voi parhaassa tapauksessa saattaa eri toimijat omista lähtökohdistaan työskentelemään saman tavoitteen eteen. Näin toiminnalla on mahdollisuus olla sekä laadukasta ikääntyneiden näkökulmasta, että avartaa mukana olevien ammattilaisten näkökulmaa oman työnsä ulottuvuuksista.

2.2.2 Digitaaliset sisällöt

Tällä hetkellä orkestereiden tulee julkisen sektorin organisaatioina tehdä verkkopalvelunsa ja mobiilisovelluksensa saavutettavaksi kaikille. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) tuli voimaan huhtikuussa 2019. Kulttuuritoimijoiden digitaaliseen yleisötyöhön on kiinnitetty erityistä huomiota viime vuosina, myös ennen koronaepidemiaa. Opetus- ja kulttuuriministeriön (2019, 12) kulttuurilaitosten digitaalisen yleisösuhteen selvityshankkeessa digitaalisella yleisötyöllä viitataan toimintaan, jossa kulttuuritoimija on vuorovaikutuksessa yleisöjensä, asiakkaidensa tai kävijöidensä kanssa digitaalisia välineitä, alustoja, sisältöjä tai palveluita hyödyntäen sekä toimintaan, joka mahdollistaa yleisöjen osallistumisen digitaalisten keinojen avulla.

Edellä mainitun selvityshankkeen yhtenä keskeisenä tuloksena oli, että digitaaliseen yleisötyöhön kaivataan lisää suunnitelmallisuutta – tarve yhteistyölle ja verkostoitumiselle nähdään alan merkittävimpänä kehittämistarpeena. Fyysiset ja digitaaliset toimintatavat nähdään selvityksen mukaan toisiaan täydentävinä, ei poissulkevinä. Viestintä, markkinointi ja jakelu painottuvat digitaalisen yleisösuhteen tavoitteena, kun taas vuorovaikutteisuus ja aktiivinen osallistuminen on vähäisempää. Selvityksessä todetaan, että taustalla voi olla se, että digitaaliseen viestintään panostamisen tulokset ovat nopeasti nähtävissä, kun taas syvempi osallistuminen vaatii enemmän resursseja. Digitaaliseen teknologiaan liittyvien mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää selvityksen mukaan uusia taitoja, jotka eivät niinkään liity teknologiaan itseensä, vaan sen soveltamiseen kulttuurilaitoksen toiminnassa. (Emt. 30–31.)

Kuten aiemmassa alaluvussa esityssä kuviossa luovan toiminnan muodoista sosiaali- ja terveysaloilla, myös suhteessa kulttuurilaitosten digitaaliseen yleisötyöhön painottuu uusien taitojen omaksuminen, mikäli yksipuolisen viestinnän ja markkinoinnin tai esityksellisen työtavan lisäksi halutaan tavoitella vuorovaikutteisia palveluja tai osallistavaa konserttikokemusta. Yleisötyössä niin konserttavierailujen kuin digitaalisten palveluidenkin kohdalla voidaan siis tunnistaa asiakaslähtöisyyden ja osallisuuden tukemiseen liittyvän asiantuntemuksen tarve. Kohti luovaa arkea -selvityksessä (Huhtinen-Hildén ym. 2017) todetaan, että iäkkäiden ihmisten toimijuutta mahdollistava toimintakulttuuri edellyttää asiakkaiden tarpeista lähtevää asiakaslähtöisyyttä ja sitä tukevaa asiakasymmärrystä. Asiakaslähtöisessä toiminnassa ei tekijöiden mukaan riitä pelkkä tiedon hyödyntäminen, jos asukas itse ei ole toiminnan subjekti. (Emt., 15.)

Orkesterien yleisötyön näkökulmasta merkityksellisintä digitaalisten sisältöjen suunnittelussa ja toteuttamisessa on niihin osallistumisen ja niiden käyttämisen esteiden poistaminen, eli palvelujen saavutettavuuden lisääminen. Maria Mäkinen (2020), joka työskenteli Saavutettavat orkesterit -hankkeen verkostomuotoilijana ja asiantuntijana, toteutti Helsingin kaupungille selvityksen etäkulttuuripalveluista. Selvityksen tavoitteena oli tunnistaa ikääntyneille suunnattujen etäkulttuuripalveluiden pullonkaulat ja niiden tuottamat haasteet sekä tuottaa konkreettisia ratkaisuehdotuksia näihin haasteisiin. Tunnistettuja pullonkauloja, jotka haastoivat etäkulttuuripalvelujen toteuttamista oli yhdeksän:

1. Organisaation sitoutuminen: Tavoitteet ja rooli
2. Uudenlainen osaaminen: Osaamistarpeet
3. Uudet yhteistyötavat ja toimintamallit: Verkostot, kumppanuudet ja ekosysteemit
4. Ihmisten tarpeiden ymmärtäminen: Kohderyhmän ja asiakkaiden tarpeet
5. Uudet sisällöt ja tuotantotavat
6. Laitteet ja alustat: Käytettävyys, yleisyys, asiakkaiden osaaminen
7. Viestintä ja palveluohjaus: Välittäjä rakenne, nykyiset palvelut
8. Rahoitus: Kustannusvastuu, hinnoittelu
9. Vaikuttavuus: kulttuurin vaikuttavuus ja kulttuurihyvinvointi (Emt.)

Kun tarkastellaan orkesterien ikääntyneille suunnattuja digitaalisia sisältöjä vaihtoehtoina on, että ne tarjotaan orkesterin omien digitaalisten kanavien kautta, ne tarjotaan yhteisellä alustalla toisten kulttuuritoimijoiden kanssa tai orkesterin sisällöt tulevat osaksi ulkopuolisen sisällöntarjoajan palveluja. Esimerkkinä näistä voisi olla orkesterin verkkosivuilta saatavat konserttitallenteet (orkesterin oma kanava), kunnan kulttuuripalveluita

kokoava palvelutarjotin ikääntyneille, esimerkiksi Turun OmaKirjasto-palvelu (kunnan kulttuuritoimijoiden yhteinen alusta) tai orkesterien sisällöt ikääntyneille kehitetyssä palvelussa, esimerkiksi Helsingin pilotti Saavutettavat orkesterit -hankkeessa, missä Helsingin kaupunginorkesterin ja UMO Helsinki Jazz Orkestran musiikkisisältöjä katsottiin ympärivuorokautiseen hoivapalveluun kehitetyssä HILDA-palvelussa (ulkopuolisen sisällöntarjoajan palvelu). Edellä mainitut vaihtoehdot poikkeavat toisistaan muun muassa sisältöjen suunnittelun, toteuttamisen, visuaalisuuden, käytettävyyden ja julkaisu-oikeuksien näkökulmasta.

Sosiaali- ja terveyspalvelujen yksiköihin järjestettyjen vierailujen lisäksi keskustelimme Rosenlöfin (2020) kanssa kuratoiduista soittolistoista, joita orkesterit voivat koota eri teemoihin liittyen. Mikäli yksiköihin tarjotaan digitaalista materiaalia, Rosenlöf koki tärkeänä selkeän ohjeistuksen ja helppokäyttöisyyden:

”Mistä he sisällön löytävät, miten sitä voi käyttää, millä laitteella sisältöä voi käyttää. Henkilökunnalla ei ole mahdollisuutta käyttää tietokonetta tai älypuhelinta, mutta myöskään asukkailla ei ole älypuhelinta ja kuulokkeita, joista musiikkia voisi kuunnella. Tekninen osaaminen on haaste sotepalveluissa, jollekin voi olla ylitsepääsemätön kynnys se musiikin käyttö, jos se on yhtään mitään muuta kuin että laitetaan cd-levy soittimeen ja päälle. Mielellään vielä jos olisi joku, kenelle voi soittaa, että ei tämä nyt toiminut.”

On orkesterien ikääntyneille suunnattu yleisötyö sitten vierailuja sosiaali- ja terveyspalvelujen yksiköihin tai digitaalisia sisältöjä, asiakaslähtöisyys ja osallisuuden kokemuksen vahvistaminen tulisivat olla toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa keskiössä. Kuten vierailuissa sosiaali- ja terveysalan yksiköihin, myös digitaalisiin sisältöihin mahtuu toimintatavoiltaan ja tavoitteiltaan erilaisia sisältöjä. Digitaalisten sisältöjen soveltamisessa kulttuurilaitosten toimintaan ollaan uskoakseni vasta alkumetreillä ja onkin kiinnostavaa havainnoida tulevana vuosina, mitkä osin korona-ajankin mukanaan tuomat uudet innovaatiot jäävät elämään ja pysyväksi osaksi kulttuuritoimijoiden yleisösuhdetta.

2.3 Saavutettavat orkesterit -hanke

Helsingin kaupunginorkesterin yhteistyössä Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n kanssa koordinoimassa Saavutettavat orkesterit -hankkeessa kehitetään orkesterien toimintaa ikäihmistien parissa Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Kaksivuotisella hankkeella 2020–21

lisätään kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saavutettavuutta etsimällä keinoja tuoda orkesteritoiminta lähelle sitä ikääntynyttä väestöä, joka ei pääse orkesterien luo. Hankkeen tavoitteena on edistää ikääntyneiden aktiivista osallisuutta ja yhteisöllisyyttä taiteen keinoin.

Saavutettavat orkesterit -hankkeessa Helsingin kaupunginorkesterin lisäksi ovat Suomesta Kuopion kaupunginorkesteri, Lapin kamariorkesteri, Tapiola Sinfonietta ja Turun filharmoninen orkesteri. Isosta-Britanniasta mukana ovat mm. City of London Sinfonia ja Manchester Camerata. Orkesterien tuottajat tapasivat kaksi kertaa vuonna 2020 Tuottajatapaamisessa ja kaudella 2020–21 pilotoivat uutta tai toisiltaan lainaamaa toimintaa ikäihmisten parissa.

Saavutettavat orkesterit -hanke sai opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustuksen vuodelle 2020. Hankkeen arvioinnin ja tutkimisen tukena on Metropolia Ammattikorkeakoulu.

3 IKÄÄNTYNEILLE SUUNNATUN YLEISÖTYÖN KEHITTÄMINEN SAAVUTETTAVAT ORKESTERIT -HANKKEESSA

3.1 Tutkimuskysymys

Pääkysymykseni tässä osallistavassa toimintatutkimuksessa oli: Miten orkesterit voivat kehittää ikääntyneille suunnattua yleisötyötään? Tutkimuskysymys jakautuu kahteen alakysymykseen: Miten ikääntyneille suunnattua yleisötyötä kehitettiin Saavutettavat orkesterit -hankkeessa? Miten muut orkesterit voivat kehittää omaa työtään hankkeessa opitun avulla?

3.2 Tutkimusaineisto ja aineiston hyödyntäminen tutkimuksessa

Tutkimusaineistona oli

- Partneriorkesterien edustajien alku- ja loppuhaastattelut; Kuopion kaupunginorkesteri 7.4.2020 ja 26.5.2021, Lapin kamariorkesteri 20.4.2020 ja 26.5.2021, Tapiola Sinfonietta 21.4.2020 ja 25.5.2021 sekä Turun filharmoninen orkesteri 17.4.2020 ja 28.5.2021 (kts. Liite 4 ja 5).
- Kaksi yhteiskehittämisseminaaria partneriorkesterien edustajille; 23.–24.4.2020 asiantuntijavieraina kehittämisasiantuntija Jenni Räsänen Helsingin kaupungilta otsikolla *Moniammatillinen yhteistyö*, verkostotutkija Timo Järvensivu otsikolla *Hyvä verkostotyö ja verkostojen johtaminen* ja muusikko, sairaalamuusikko ja sairaalamuusikoiden kouluttaja Uli Kontu-Korhonen otsikolla *Muusikko sairaalaja hoivaympäristössä*. 23.–24.11.2020 asiantuntijavieraina toiminnanjohtaja Sarah Derbyshire Orchestras Livesta otsikolla *Orchestrating healthcare: lessons from the first national survey of orchestras' contribution to health and wellbeing in the UK*, kommenttipuheenvuoro kulttuurihyvinvoinnin erityisasiantuntija Anna-Mari Rosenlöf Turun ammattikorkeakoulusta sekä intendentti Matthew Swann City of London Sinfoniasta otsikolla *Orchestrating healthcare: the organisational and creative case for health and wellbeing engagement*, kommenttipuheenvuoro intendentti Katariina Kummala Kuopion kaupunginorkesterista.

- Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n jäsenorkestereille toteutettu verkkokysely ikään-
tyneille suunnatusta yleisötyöstä, vastaukset 15 orkesterilta (kts. Liite 6).
- Sosiaali- ja terveys- sekä taide- ja kulttuurialan ammattilaisten haastattelut; Sini
Eloranta, yliopettaja, Turun ammattikorkeakoulu 9.4.2020, Laura Huhtinen-
Hildén, yliopettaja, Metropolia Ammattikorkeakoulu 7.4.2020, Anna-Mari Rosen-
löf, kulttuurihyvinvoinnin erityisasiantuntija, Turun ammattikorkeakoulu 9.4.2020
ja Jenni Räsänen, kehittämisasiantuntija, Helsingin kaupunki 21.4.2020.

Tutustuimme Saavutettavat orkesterit -hankkeeseen palkatun hanketyöntekijä Maria Mäkisen kanssa alkuhaastattelujen avulla kunkin partneriorkesterin lähtötilanteeseen ja siihen kehittämishaasteeseen, joka kullakin orkesterilla oli. Ammattilaishaastattelut sijoit-
tuivat ajallisesti samoihin aikoihin partneriorkesterien edustajien alkuhaastattelujen
kanssa. Tallensin haastattelut videotiedostoina ja tein haastattelujen pohjalta muistiinpa-
noja. Näistä kaikista haastatteluista ja huhtikuun 2020 yhteiskehittämisseminaarissa ta-
pahtuneesta yhteisoppimisesta loimme omaan asiantuntemukseemme pohjautuvan
synteesin kirjoittaessamme Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjan osat I ja II touko-kesä-
kuussa 2020.

Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n jäsenorkestereille lähetetyn verkkokyselyn vastaukset
täydensivät haastatteluaineistoja ja olivat avuksi erityisesti työstäessämme ikäystävälli-
sen orkesterin ulottuvuuksia (Kuvio 3). Verkkokyselyn vastaukset saimme Maria Mäki-
sen kanssa yhteen tiedostoon koottuna raakadatana. Kyselyn vastaukset arkistoitiiin
Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n toimesta mahdollista myöhempää tutkimustarkoitusta
varten.

Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjaan valitsimme sellaisia näkökulmia, kysymyksenaset-
teluja ja malleja, jotka haastatteluissa sekä yhteiskehittämisseminaarissa havaitse-
mamme mukaan voisivat tukea orkestereita ikään-tyneille suunnatun yleisötyön suunnit-
telussa, toteutuksessa, kehittämisessä ja arvioimisessa. Tätä valintatyötä teimme yhteis-
kirjoittaen käsikirjamateriaalia sekä järjestäen tapaamisia, jossa keskustelimme sekä
haastatteluista että kyselyaineistosta esiin nousseista teemoista. Valitsimme Maria Mä-
kisen kanssa työmmä tueksi myös joitain ulkopuolisia lähteitä, kuten WHO:n Global Age-
friendly Cities -julkaisun ja Family Arts Campaignin ikäystävälliset standardit.

Marraskuun 2020 yhteiskehittämisseminaarin keskeinen tehtävä oli tukea partneriorkes-
terien pilottien toteutumista keväällä 2021. Tästä syystä emme sisällyttäneet Sarahin ja
Matthew'n puheenvuorojen lisäksi muita näkökulmia ohjelmaan, vaan hyödynsimme

ajan käymällä läpi riskiarviointia, ikääntyneille suunnatussa yleisötyössä läsnä olevia keskeisiä käsitteitä (Ks. Liite 7) sekä tutustuimme Maria Mäkisen alustuksen avulla syvemmin etäkulttuuripalveluihin. Maria Mäkinen työskenteli tuolloin Helsingin kaupungilla tehden selvitystä etäkulttuuripalveluista, joten saimme hänen kauttaan asiantuntevaa ja ajankohtaista tietoa siitä, mitä meidän orkestereiden tulisi ottaa huomioon suunnitellessamme etäpalveluita ikääntyneille Saavutettavat orkesterit -hankkeessa.

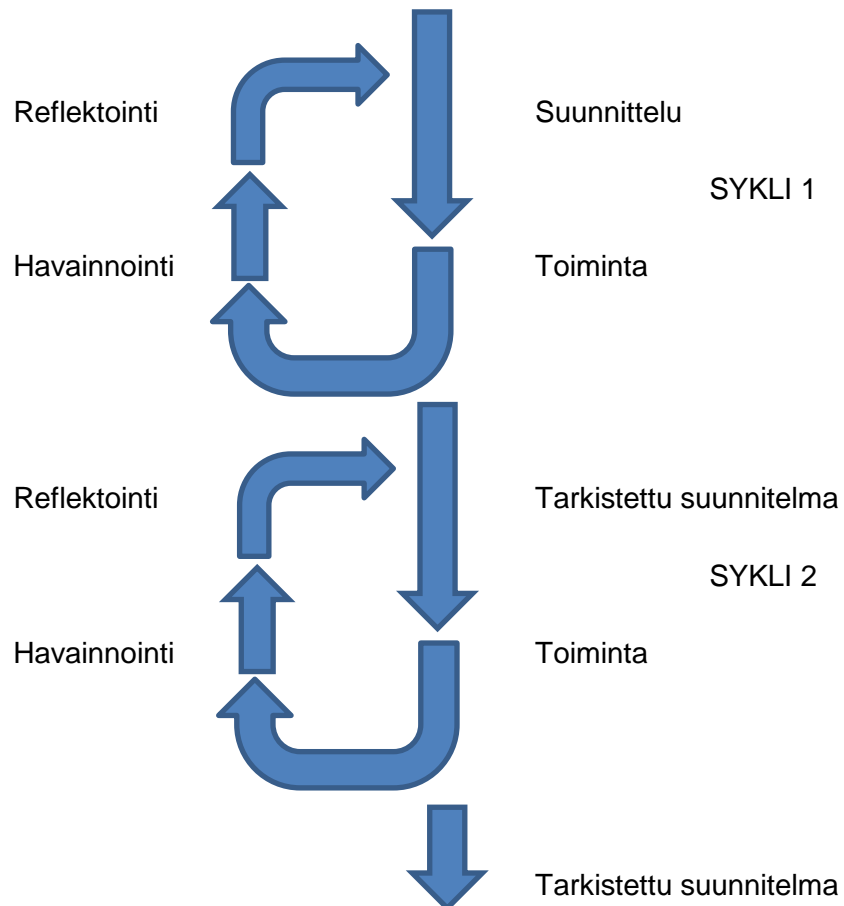
Maria Mäkinen ei työskennellyt Saavutettavat orkesterit -hankkeessa enää vuonna 2021, mutta hän toimitti kanssani partneriorkesterien edustajien kirjoittamat pilottikuvaukset, jotka muodostivat Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjan luvun III. Tapasin partneriorkesterien edustajat loppuhaastatteluihinsa toukokuussa 2021, jossa heidän oli mahdollista vielä reflektoida omia kokemuksiaan Saavutettavat orkesterit -hankkeeseen osallistumisesta ja sen vaikutuksista orkesterinsa ikääntyneille suunnatun yleisötyön kehittämiseksi.

3.3 Suunnittelu – toiminta – havainnointi – reflektointi

Toimintatutkimuksen oppi-isänä pidetään yhteiskunnan kehittämisestä kiinnostunutta psykologi Kurt Lewiniä (1890–1947). Toimintatutkimuksen kriittinen nykysuuntaus on Wilfred Carrin ja Stephen Kemmisin työn tulosta, Suomen tutkimuskenttään osallistava toimintatutkimus (engl. *participatory action research*, PAR) tuli 1990-luvulla. Toiminnan käsitteellä tarkoitetaan Heikkisen (2001, 171) mukaan tässä ennen kaikkea sosiaalista toimintaa. Suomalaislähtöinen tähän tutkimusperinteeseen liittyvä suuntaus on kehittävä työntutkimus (Anttila 2005, 439). Yrjö Engeströmin kehittämän tutkimussuuntauksen mukaan työ voidaan käsittää kehittyvänä toimintajärjestelmänä, jonka kehitykseen voidaan tietoisesti vaikuttaa, kun tunnetaan sen oma historiallinen kehityslogiikka ja sisäiset kehitysrivistä. Tämän jälkeen pyritään muodostamaan uusia, tietoisesti hallittuja välineitä kehittyneemmän käytännön saavuttamiseksi. (Engeström 1985, 157.)

Toimintatutkimus etenee syklisesti – uusien kierrosten aikana pyritään paraneviin tuloksiin (Anttila 2005, 440). Tässä alaluvussa kuvaan sitä, miten Saavutettavat orkesterit -hankkeessa käytännössä kehitettiin orkesterien ikääntyneille suunnattua yleisötyötä. Toimintatutkimuksessani tavoitteet ja ongelmat on muotoiltu yhdessä hankkeessa toimivien asiantuntijoiden ja ammattilaisten kanssa – tutkijana minä kuulun organisaatioon, tähän ns. systeemiin, en sen ulkopuolelle (Emt., 440). Tämän osallistavan toimintatutkimuksen tuloksia voivat hyödyntää työssään niin orkesterit kuin muutkin kulttuuritoimijat, sekä sosiaali- ja terveysalan toimijat.

Tämän tutkimuksen kehittämistyö on edennyt spiraalimaisesti suunnittelu – toiminta – havainnointi – reflektointi -kierroksina. Tavallisesti toimintatutkimukseen kuuluu useita kierroksia, jossa reflektointivaiheessa osanottajat keskustelevat ja pohtivat erilaisten vaiheiden onnistumista ja tavoitteiden toteutumista. Tutkijana roolini oli prosessissa kaksinaisen: yhtäältä tutkin, toisaalta käytin saatuja tietoja suoraan hankkeen hyväksi. (Ks. Anttila 2005, 444.)

Kuvio 2. Toimintatutkimuksen syklit (Carr & Kemmis 1986, 186).

Esittelin johdannossa Saavutettavat orkesterit -hankkeen syntyä ja valmistelevia toimenpiteitä. Seuraavassa kuvaamani ensimmäinen toimintatutkimuksen sykli käynnistyy valittujen partneriorkesterien edustajien tutkimuslupien (Liitteet 1–3) saamisen jälkeen maaliskuussa 2020. Kolmas ja viimeinen sykli päättyy marraskuuhun 2021, jossa ollaan hankkeen viimeisessä reflektointivaiheessa. Raportoin tässä alaluvussa orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön kehittämistä 1,5 vuoden ajalta.

3.3.1 Sykli 1 – Nykytila ja tulevaisuuden unelmointia

Suunnittelu

Saavutettavat orkesterit -hankkeelle palkattiin huhti-toukokuun 2020 ajaksi hanketyöntekijäksi verkostomuotoilija ja ikääntyneiden kulttuuripalvelujen asiantuntija Maria Mäkinen. Mäkinen koordinoi maaliskuuhun 2020 saakka 13 kunnan kulttuuri- ja vanhuspalveluiden asiantuntijoista muodostuvaa ALLI-verkostoa, jonka avulla edistetään ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumista (ALLI-verkosto). Hankkeen asiantuntijajäseneksi pyydettiin myös kehittämisasiantuntija Jenni Räsästä Helsingin kaupungilta. Räsäsellä on erityinen työtehtävä kaupungin hallinnossa: hän on 50 % kulttuuri- ja vapaa-ajan toimialan ja 50 % sosiaali- ja terveystoimialan työntekijä. Räsäsen tehtävänä on kehittää helsinkiläisille ikääntyneille suunnattuja kulttuuripalveluja. Mäkisen ja Räsäsen kanssa pohdimme tässä vaiheessa mm. toimintavaiheen partneriorkesterien ja kunnan ALLI-verkoston jäsenten keskustelujen teemoja.

Toiminta

Partneriorkesterien edustajat saivat tehtäväksi maaliskuussa sopia oman paikkakuntansa ALLI-verkoston jäsenten kanssa tapaamisen ja käydä keskustelua seuraavista aiheista:

- orkesterimme yleisötyö ja tavoite kehittää ikääntyneille suunnattuja palveluja
- mitä ovat ikääntyneille suunnatut kulttuuripalvelut kunnassamme? onko tarjolla digikulttuuripalveluja?
- miten musiikki on jo läsnä palvelutarjonnassa?
- mitä ikääntyneet haluavat? mitä paikkakuntamme ikääntyneet ovat?
- onnistumiset ikääntyneille suunnatuissa kulttuuripalveluissa kunnassamme ja tärkeimmät kehityskohteet?
- pohtikaa yhdessä miten orkesterin resurssit voisi suunnata parhaalla mahdollisella tavalla ikääntyneille suunnatuissa palveluissa

Havainnointi

Kun partneriorkesterien edustajat olivat tavanneet oman kuntansa AILI-verkoston edustajat, he olivat minuun yhteydessä, ja sovimme alkuhaastattelun huhtikuulle 2020. Haastattelussa oli läsnä myös Maria Mäkinen. Haastattelun tarkoituksena oli käydä läpi partneriorkesterin toimintaympäristön erityiskysymyksiä (Liite 4). Partneriorkesterien edustajat pohtivat ennakkoon ennen huhtikuun lopun yhteistä tapaamista, millainen orkesteri he unelmatilanteessa olisivat ikääntyneille, mikä on tällä hetkellä heidän ydinosaamistaan ikääntyneille suunnatuissa palveluissa ja mitä heidän tulisi oppia tai missä kehittyä, että unelmakuva olisi mahdollista saavuttaa. Partneriorkesterien edustajat piirsivät orkesterinsa verkoston ikääntyneille suunnattujen palvelujen näkökulmasta. Näitä havainnointoja käytiin läpi alkuhaastattelussa, lisäksi ne purettiin yhdessä muiden orkesterien edustajien kesken ensimmäisessä reflektointivaiheessa.

Reflektointi

Saavutettavat orkesterit -hankkeen ensimmäinen Tuottajatapaaminen järjestettiin koronasta johtuen etäyhteyksin 23.–24.4.2020. Tämä tarkoitti, että emme voineet järjestää suunniteltua vierailua Espoon sairaalaan tutustumaan Tapiola Sinfoniettan sairaala- ja hoivamuusikkotoimintaan, samoin osaksi valtakunnallisia orkesteripäiviä suunniteltu *Ikääntyneiden määrä Suomessa kasvaa – orkesterimuusikot sairaala- ja hoivaympäristöissä* -paneelikeskustelu jouduttiin perumaan. Sen sijaan sairaala- ja hoivamuusikkotoimintaa kehittänyt Uli Kontu-Korhonen oli vieraanamme samoin kuin verkostojohtamista tutkinut Timo Järvensivu ja Saavutettavat orkesterit -hankkeen asiantuntijajäsenenä toiminut kehittämisasiantuntija Jenni Räsänen Helsingin kaupungilta. Ensimmäisen Tuottajatapaamisen teemoina olivat orkestereiden palvelut ja verkostot.

3.3.2 Sykli 2 – Kehittämiseksi pilottisuunnitelmaan

Tarkistettu suunnitelma

Partneriorkesterit hahmottelivat huhtikuun Tuottajatapaamisen lopussa pilottiaan keväälle 2021. Toukokuun puoliväliin mennessä partneriorkesterien tehtävänä oli jalostaa ideaansa pidemmälle seuraavien kysymysten avulla:

- Kuvaile idea lyhyesti, mitä tehdään?
- Millä aikataululla pilotti on tarkoitus toteuttaa?

- Millaisia resursseja toteutus vaatii?
- Miten toiminnalla edistetään ikääntyneiden mahdollisuuksia osallistua orkesterin tarjoamiin palveluihin?
- Miten pilotin vaikuttavuutta mitataan ja seurataan?

Toiminta

Pilottisuunnitelmat vertaisarvioitiin pareittain toukokuun loppuun mennessä. Sparrauskierröksellä oli mahdollisuus saada toisen partneriorkesterin edustajan arvokkaita kommentteja ja kokemuksia omien suunnitelmien tueksi. Valitsimme Maria Mäkisen kanssa kommenoijat sen mukaan, kenellä olisi alkuhaastattelujen perusteella kehitettävään aihepiiriin mahdollisimman paljon annettavaa. Toimintavaiheessa kirjoitimme Marian kanssa osat I ja II Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjasta, johon pyysimme partneriorkesterien edustajien kommentit. Fasilitoimme Marian kanssa elokuun 2020 Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n intendenttiseminaarissa Ikäystävällinen orkesteri -teemaisen työpajan, jonka tavoitteena oli käynnistää keskustelua ja jakaa kokemuksia ikäystävällisestä orkesterista, sekä synnyttää uusia oivalluksia. Orkesterien intendentit pohtivat kolmessa ryhmässä kahta kysymystä:

1. Mitä orkesterisi tarvitsee toimiakseen ikäystävällisesti?
2. Miten voit johtajana vahvistaa orkesterinne ikäystävällisyyttä?

Havainnointi

Partneriorkesterien tehtävänä oli ennen marraskuun Tuottajatapamista

- kuvata pilottinsa,
- kertoa, mitä ikäystävällinen orkesteri -määritelmän näkökulmaa kyseinen pilotti edistää,
- kuvata muutosta, joka pilotin avulla pyritään aikaansaamaan, sekä
- kertoa, mitkä tekijät tällä hetkellä estävät tai haastavat tavoitteiden ja toivotun muutoksen toteutumista.

Ennakkotehtävien vastaukset toimivat Tuottajatapaamisessa käsiteltävien teemojen suunnittelun tukena, kun pohdimme mikä tuossa vaiheessa edesauttaisi pilottien suunnittelua ja toteuttamista.

Reflektointi

Saavutettavat orkesterit -hankkeen toinen Tuottajatapaaminen järjestettiin etäyhteyksin 23.–24.11.2020. Tapaamisen tavoitteena oli tarjota sparrausta, vertaistukea ja yhteisöpimistä pilottien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Orkesterien esiin nostamat haasteet ja riskit pilottien toteuttamiselle oli koottu yhteiselle verkkoalustalle ja osallistujat keskustelivat pareittain tai pienissä ryhmissä millaisin ratkaisun näihin riskeihin ja haasteisiin voisi pilotissa vastata. Orkestereiden edustajien kesken tutustuttiin musiikkikokemuksen muotoilemisen malliin ja pohdittiin tapoja, miten sitä voisi hyödyntää oman pilotin suunnittelussa ja toteutuksessa. Tapaamisessa käytiin myös keskustelua ikääntyneille suunnattujen palveluiden toimintaympäristöön liittyvistä käsitteistä (Liite 7) sekä osallistuttiin *Orchestrating healthcare* -webinaariin, jossa Saavutettavat orkesterit -hankkeen brittikollegat Sarah Derbyshire ja Matthew Swann avasivat vasta valmistunutta selvitystään Ison-Britannian orkestereiden roolista sosiaali- ja terveys ja hyvinvointialalla (Derbyshire ym. 2020).

3.3.3 Sykli 3 – Pilottien toteutus ja raportointi

Tarkistettu suunnitelma

Kolmannen syklin alussa partneriorkestereiden edustajat edistivät omia pilottejaan tavoillaan. Useat orkesterit saivat suunnitteluunsa tukea oman kuntansa ikääntyneiden kulttuuripalveluiden koordinaattorilta. Edustajat sopivat tarvittavista kumppanuuksista, pilotin toteuttamisen aikataulusta ja valmistelivat toteutusta. Opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustus kattoi yhteisen suunnittelutyön kustannuksia, pilotit toteutettiin osana orkesterien omia toimintabudjetteja.

Toiminta

Partneriorkesterit toteuttivat pilotit pääosin kevään 2021 aikana. Toimintaympäristöinä niissä olivat ympärivuorokautiset hoivapalvelut (Turun filharmonisen orkesterin ja Helsingin kaupunginorkesterin pilotit), ikääntyneiden päivätoiminta (Kuopion kaupunginorkesterin pilotti), kotihoito (Lapin kamariorkesterin pilotti) ja sairaala (Tapiola Sinfoniettan pilotti). Pilottien avulla kehitettiin orkesterien digitaalisia sisältöjä (Helsingin ja Kuopion kaupunginorkesterien ja Tapiola Sinfoniettan pilotit), luovaa ryhmätoimintaa (Turun filharmoninen orkesteri) ja vapaaehtoistyön mahdollisuuksia (Lapin kamariorkesterin pilotti).

Havainnointi

Tapasin partneriorkesterien edustajat touko-kesäkuussa 2021. Loppuhaastattelussa kävimme läpi mahdollisia muutoksia orkesterin verkostoissa ja palvelutuotannon prosesseissa, osaamisvahvuuksia ja kehittämistarpeita, asiakastuntemuksen teemaa, pilottikokemusta ja hankkeen kokonaisantia (Liite 5). Partneriorkesterien tehtävänä oli elokuun 2021 puoliväliin mennessä laatia case-esimerkkikuvaus omasta pilotistaan osaksi Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjaa. Kuvauksen tehtävänanto oli:

- Noin 3000 merkkiä + kuva (Huom! pyydäthän kuvassa esiintyviltä henkilöiltä luvan julkaista kuvan Saavutettavat orkesterit -hankkeeseen liittyvissä viestintämateriaaleissa mukaan lukien painetussa Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjassa)
- Vastaa kysymyksiin: mitä, miksi, miten, mitä opittiin
- Kirjoita sellaiselle henkilölle, joka ei ole koskaan kuullutkaan ikäystävällisestä orkesterista tai ikääntyneille suunnatusta orkesterin työstä. Vältä käyttämästä haastavaa sanastoa ja selitä vaikeat termit.
- Infolaatikkoon: työtapa (kts. käsikirja s. 12 – 13), kohderyhmä ja kumppanit
- Asiakas- tai kumppanikommentti lainauksena
- ”Tutustu myös” linkkivinkki tai lähde

Reflektointi

Tutkimuksen kolmannen syklin päättävä reflektointi toteutettiin 75 minuutin mittaisina Opitaan yhdessä -verkkotapaamisina syys–lokakuussa 2021. Verkkotapaamisissa partneriorkesterien edustajat esittelevät omia pilottejaan, niissä käytiin osallistujien kesken keskustelua, sekä kuultiin teemaan liittyvien vieraiden näkökulmia pilotteja yhdistävästä aiheesta. Verkkotapaamisiin oli kutsuttu orkesterien hallinnon edustajia ja muusikoita sekä aiheesta kiinnostuneita muista taide- ja kulttuurilaitoksista, oppilaitoksista ja vapaaalta kentältä. Tapaamisten teemat olivat:

- Digitaaliset palvelut ikääntyneille: Kuopion kaupunginorkesterin ja Tapiola Sinfoniettan edustajat kertoivat piloteistaan, vieraana oli valtakunnallisen Lämpio-hankkeen projekti-koordinaattori Virve Hutchinson.

- Muusikot yleisötyössä: Lapin kamariorkesterin ja Turun filharmonisen orkesterin edustajat kertoivat piloteistaan, vieraana oli Muusikkojen liiton varapuheenjohtajana pitkään toiminut Patrik Stenström.

- Arviointi ja kehittäminen: esittelin Helsingin pilottia, vieraana oli kulttuurikirjaamisen asiantuntija Silva Siponkoski.

Hankkeen loppuseminaari järjestettiin Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n syysseminaarin yhteydessä 23.11.2021. Puoli päivää kestävässä seminaarissa esittelin osallistavan toimintatutkimukseni sekä kulttuurisen vanhustyön toimintakenttää yhdessä Metropolia Ammattikorkeakoulun yliopettaja, tutkija Laura Huhtinen-Hildénin kanssa, partneriorkesterien edustajat esittelivät pilottinsa ja seminaarin päätteeksi julkaistiin Ikäystävällinen orkesteri -käsikirja, joka on tuolloin saatavilla painettuna sekä suomeksi että englanniksi.

3.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Toimintatutkimuksen luotettavuuskriteerit liittyvät Anttilan mukaan havaitsemiseen ja kuvaamiseen, tulkintaan ja ilmiön tarkoituksen ymmärtämiseen (Anttila 2005, 446). Havaitsemiseen ja kuvaamiseen liittyy oma roolini orkesteritoiminnan hallinnon edustajana. Koska minulla on kokemus vain yhden sinfoniaorkesterin yleisötyöstä pidän tärkeänä sitä, että kehittämistyöhön osallistuvat partneriorkesterit edustavat eri kokoisia ja maantieteellisesti eri puolilla Suomea sijaitsevia orkestereita. Hankkeen alussa toteutetuilla ammattilaishaastatteluilla on pyritty osaltaan saamaan kokonaiskuvaa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Asiantuntijoiden valinnassa kiinnitimme Maria Mäkisen kanssa huomioita siihen, että he edustaisivat sekä kulttuuri- että sosiaali- ja terveysalaa, ja että he toimisivat alan asiantuntijoina ja kehittäjinä eri rooleissa; kunnissa ja oppilaitoksissa, paikallisesti ja valtakunnallisesti.

Hanketyöntekijä Maria Mäkisellä on ollut kehittämistyössä keskeinen rooli ilmiön tulkintaan liittyvällä diskurssilla. Mäkinen on voinut liittää kehittämisen kohteena olevan orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön laajempaan kokonaisuuteen ja liittää omia kokemuksiaan osaksi yhteistä keskustelua. Tulkintaa on haastanut ilmiön monipuolisuus, mistä syystä päätimme rajata kehitettävän työn vierailuihin sosiaali- ja terveysalan yksiköihin ja orkesterien digitaalisiin palveluihin. Samoin jouduimme rajaamaan tulkintaa tekijöihin, jotka vaikuttavat erityisesti orkesterien toimintaan – kiinnostavaa olisi ollut pohtia samoja näkökulmia myös sosiaali- ja terveystoimialan näkökulmasta.

Ilmiön tarkoituksen ymmärtämisessä apunamme ovat olleet palvelumuotoilun ja yhteiskehittämisen työtavat (Ks. luku 4.3). Näin meidän ei ole tarvinnut ottaa kantaa kaikkiin niihin tekijöihin, joita on läsnä niissä kohdissa, kun kehittämistyötä tehdään, vaan olemme voineet tarjota orkestereille työkaluiksi ikäystävällisen orkesterin määritelmän ja musiikkikokemuksen muotoilemisen mallin, jotka kompassin tavoin voivat ohjata orkesterien työtä kohti ikäystävällisempiä palveluja. Merkityksellistä on ollut kysymysten asettelu, ei niinkään vastausten antaminen. Kehittämistyössä olemme luottaneet ja luottamme siihen, että kukin orkesteri toimii omista toimintalähtökohdistaan ja tavoitteistaan käsin.

Tuomi ja Sarajärvi (2009) tuovat esiin mahdollisuuden parantaa tutkimuksen luotettavuutta julkistamalla tutkimusprosessia ja mahdollistamalla tiedonantajien arviot tulosten ja johtopäätösten osuvuudesta (Emt., 142). Halusimme jo varhaisessa vaiheessa julkaista Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjan osat I ja II partneriorkesterien kehittämistyön tueksi ja herättääksemme keskustelua ikääntyneille suunnatuista palveluista. Asiantuntijat ja partneriorkesterien edustajat saivat tutustua näiden osien käsikirjoitukseen ennen osien julkaisua. Blogikirjoitukset ja puheenvuorot aiheesta eri yhteyksissä tuottivat yhteydenottoja ja uutta tietoa vastaavanlaisista kehittämisprojekteista eri taiteen aloilla. Sain tutkimushankkeen aikana osallistua muun muassa asiantuntijajäsenenä valtakunnallisen Lämpö-hankkeen kehittämistyöhön ja tutustua Design-museon ja Helsingin kaupunginkirjaston ikäystävällisten palvelujen kehittämisen hankkeisiin. Tämä ei olisi ollut mahdollista, mikäli olisimme raportoineet kehittämistyöstä vasta hankkeen loppumetreillä.

Perinteiset normistot tutkimuksen etiikasta kehottavat Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan takaamaan tutkimuskohteen anonymiteetin. Toimintatutkimuksen ollessa kyseessä voi olla tilanteita, joissa tutkittavat toivovat näkyvänsä tutkimuksessa, tai tutkittavien henkilöllisyyttä ei edes voida salata. (Emt., 224.) Tässä tutkimuksessa toin esiin lainausten yhteydessä partneriorkesterin edustajan tai asiantuntijan, mikäli se oli puheenvuoron sisällön näkökulman kannalta olennaista. Henkilöillä, joita lainaan tutkimuksessani oli mahdollisuus kommentoida ja muokata omia kommenttejaan ennen tutkimuksen julkaisua.

4 IKÄYSTÄVÄLLISEN ORKESTERIN SUUNNITTELUN TUEKSI

4.1 Monialaisen yhteistyön lähtökohdat

Tässä opinnäytetyössä esitellyn kehittämistyön näkökulmasta on ollut tärkeää, että monialaista yhteistyötä kulttuurialan ja sosiaali- ja terveystalouden välillä on kehitetty laajamittaisesti jo ennen Saavutettavat orkesterit -hanketta. Kunnissa on olemassa olevia rakenteita, joihin tässä hankkeessa olevat orkesterien edustajat ovat voineet liittyä ja tuoda orkesterien palvelut osaksi suurempaa ikääntyneiden kulttuuripalvelujen kokonaisuutta.

Hyvänä esimerkkinä ikääntyneille suunnattujen palvelujen monialaisesta kehittämisestä on AILI-verkosto, jota hankkeen asiantuntijajäsenenä toiminut Jenni Räsänen on ollut käynnistämässä vuonna 2016. AILI on 13 kunnan kulttuuri- ja vanhuspalveluiden asiantuntijoiden muodostama verkosto, joka edistää ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumista: verkosto toimii alustana yhteistyölle, keskusteluille, oppimiselle sekä tiedon ja toimintamallien jakamiselle (AILI-verkosto). Kaikki hankkeen partneriorkesterit toimivat kunnissa, jotka ovat mukana AILI-verkostossa.

Tässä alaluvussa esittelen monialaisen yhteistyön lähtökohtia orkesterien yleistyön kontekstissa. Monialaisuus teemana liittyy tähän opinnäytetyöhön, koska yhteistyö sosiaali- ja terveystalouden toimijoiden kanssa on kehittämistyössä tunnistettu keskeiseksi tavaksi tavoittaa ne ikääntyneet, jotka eivät pääse orkesterien luo. Viittaan käsitteisiin moniammatillisuus ja monialainen yhteistyö. Moniammatillisuus on organisaatioiden tai hallinnonalojen sisällä tai välillä tapahtuvaa yhteistyötä, kun taas monialaisella yhteistyöllä tarkoitetaan eri organisaatioiden ja hallinnonalojen sekä yksityisten palveluntuottajien, yritysten ja työnantajien sisäistä ja niiden välistä yhteen kokoavaa ja niiden rajat ylittävää yhteistä työtä (Nykänen 2010, 58–59; Pukkila & Helander 2016, 53). Saavutettavat orkesterit -hankkeessa tehtiin sekä moniammatillista, että monialaista yhteistyötä.

Omien ja toisen osaamisen ja tavoitteiden tunnistaminen

Moniammatillista yhteistyötä tutkineen Isoherrasen (2012) mukaan yhteistyöhön vaaditaan reflektiivistä asiantuntijuutta, joka muodostuu kolmesta eri ulottuvuudesta. Ensimmäiseksi asiantuntijalta vaaditaan tietoisuutta omasta koulutuksesta, tietopohjasta, osaamisesta ja kokemuksista (kognitiivinen kartta). Toiseksi asiantuntijan tulee olla tietoinen

omista arvoistaan (arvokartta). Kolmanneksi analyyttisen ajattelun lisäksi läsnä tulee olla tunteiden huomioiminen sekä päätöksiin liittyvien moraalisten seikkojen tunnistaminen (affektiivinen ulottuvuus). Tietoisuus näistä kolmesta ulottuvuudesta auttaa Isoherrasen mukaan tunnistamaan toisen asiantuntijan vastaavia ”karttoja” ja ymmärtämään niiden merkityksiä päätöksiä tehdessä. (Emt., 63.)

ALLI-verkoston projektipäällikkönä toiminut hanketyöntekijä Maria Mäkinen kuvasi verkostossa käytyä keskustelua moniammatillisesta yhteistyöstä Laura Huhtinen-Hildénin haastattelun yhteydessä, kun keskustelimme sosiaali- ja terveysalan toimijoiden suhtautumisesta taiteeseen ja kulttuuriin osana vanhustyötä:

”Tuntuu siltä, että keskeinen kysymys (sosiaali- ja terveyspalvelujen) arjessa on se, millä asioilla voidaan tukea ja edistää toimintakykyä ja hyvinvointia ja terveyttä, ja se on todella tavoitteellista. [...] Välttämättä se suhtautuminen taiteeseen ja kulttuuriin ei ole sitä, että siellä on se konsertti ja siitä joku nauttii, ja se on juuri sitä, mitä on aina tehnyt ja se on se oma intohimo sille ikääntyneelle kuulla niitä konsertteja. Jotta toiminta voidaan perustella sotessa, niin sillä on oltava joku kehittävä, tai parantava tai edistävä näkökulma.”

Moniammatillisen yhteistyön edistämiseksi orkesterien edustajien tulee kehittää omaa reflektiivistä asiantuntijuuttaan, sekä huomioida tarpeet ja toiveet, jotka ovat läsnä sosiaali- ja terveysalalla. Räsänen (2020b) kannusti ensimmäisessä Tuottajatapaamisessa orkesterien edustajia tarkastelemaan omaa asiantuntijuuttaan ja orkesterinsa asiantuntijuutta ja pohtimaan mikä on sellaista toimintaa, mitä muut eivät voi tehdä. Laura Huhtinen-Hildén (2020) kommentoi haastattelussaan tähän teemaan, että keskeinen ajatus kulttuurihyvinvointialalla on, että ”oikea työkalu olisi oikeassa paikassa”:

”Se, mitä toiminnalla voitaisiin saavuttaa, eli se, mikä toiminnan kontekstin potentiaali voisi olla, ja toisaalta se, mitkä ovat asiakkaan tai asiakasryhmän tarpeet. Että nämä oli huomioitu, että osaamisen rajat olisi tunnistettu. [...] Kenelle ja miksi ja mikä se on se ammatillinen väline. Se ammatillisuus siinä.”

Ajattelen, että vanhuspalveluissa työskenteleviin kulttuurirohjaajiin ja koko hoivahenkilökuntaan vaikuttaa varmasti vahvasti se asenne, jolla orkesterien edustajat suhtautuvat heidän asiantuntemukseensa ja rooliinsa toiminnan suunnittelun prosessissa. Olisi hienoa, jos orkesterit onnistuvat tuomaan näkyväksi sitä työtä, jota he arjessaan tekevät. Mikäli vanhuspalveluyksikössä on vahvaa kulttuuritoimintaa, johon orkesterit voivat

omalla toiminnallaan liittyä, niin orkesterit sisällöt tai vierailut eivät jää irrallisiksi ”taideinterventioiksi”, vaan niillä tuetaan yksikössä toteutettavaa kulttuurisen vanhustyön kokonaisuutta.

Yhteistyön koordinointi

Kävimme keskustelua ensimmäisessä Tuottajatapaamisessa ikääntyneille suunnattujen kulttuuripalvelujen kokonaisuudesta, ja jaoimme yhteisesti kokemuksen siitä, että yksittäisten orkesterien edustajat eivät voi oman työaikansa puitteissa hahmottaa koko sosi-aali- ja terveysalan kenttää, vaan palvelujen koordinoimiseksi tarvitaan orkesterin ulkopuolinen henkilö. Räsänen kommentoi tätä omassa puheenvuorossaan Tuottajatapaamisessa:

”Kokonaiskoordinaation rooli nousee vahvasti esiin tässä toimialat ja sektorit ylittävässä toiminnassa. Näiden kumppanuuksien syntyminen ja erilaisten yhteisten toimintamallien kehittäminen on hyvin aikaa vievää ja pitkäjänteistä työtä, joten se usein vaatii sen, että siellä (kunnassa) on joku henkilö, joka kerää yhteen hyviä käytäntöjä. Pitkäjänteinen ja kokonaisvaltainen kehittäminen usein vaatii sitä, että on tällainen koordinaattori, joka vie näitä asioita yhdessä rintamassa eteenpäin.” (Räsänen 2020b.)

Koordinaatiolla on mahdollisuus vaikuttaa siihen, että kulttuuripalvelut jakautuvat tasaisemmin eri yksiköiden välille, mikä edesauttaa palvelujen saavutettavuutta. Palvelujen saatavuus oli läsnä esimerkiksi Kuopion kaupunginorkesterin pilotissa, jossa ikääntyneiden päivätoiminnan ryhmä valikoitui juuri siitä syystä, että heillä oli sillä hetkellä puutetta musiikkisisällöistä. Ilman kaupunkitasoista Kulttuuri vanhustyön tukena -työryhmää, tätä tarvetta olisi ollut mahdotonta tunnistaa.

Mikäli koordinaatiota kunnan tasolla ei ollut, haastoi se yhteistyötä kulttuurialan ja sosi-aali- ja terveysalan välillä. Esteenä tässä oli esimerkiksi se, että ikääntyneiden kulttuuripalvelujen koordinaattorilla ei ollut täysipäiväisesti mahdollisuus keskittyä tähän tehtävään. Tällaista tilannetta kuvasi eräs partneriorkesterin edustaja:

”Meillä ei ole kovin aktiivinen kulttuurin ja vanhuspalveluiden yhteistyö. Mä en oikein tiedä mistä se johtuu, siinä ei ole erillistä henkilöä, joka siihen olisi sillä lailla nimettynä, tai hänellä joka on siihen puoliksi nimettynä, niin hänellä on niin paljon muitakin tehtäviä, että ei ehdi sitä sillä lailla kehittämään.”

Rosenlöfin (2014) toteuttaman selvityksen mukaan ikäihmisten kulttuuripalveluiden koordinaattori voi esimerkiksi toimia yhdyshenkilöinä taiteilijoiden ja sosiaali- ja terveyssektorin välillä, tuottaa ikäihmisille suunnattuja kulttuuritapahtumia tai ylläpitää ohjelmapankkia, joihin taiteilijat voivat tarjota hoitolaitoksiin soveltuvia taidesisältöjä. Koordinoinnin avulla Rosenlöfin mukaan toiminta, työnjako ja kustannukset voivat jakautua suunnitelmallisesti ja tehokkaasti eri osapuolten kesken (Emt., 9, 12.)

Luottamus

Luottamus, avoin dialogi sekä toisen työn ja asiantuntijuuden kunnioitus ovat monialaisessa yhteistyössä Räsänen (2020a) mukaan keskeisessä roolissa. Yhteistyölle on luonteenomaista henkilösidonaisuus, jota voivat uhata esimerkiksi henkilöstömuutokset, jolloin kumppanuudet voivat katketa. Tästä syystä Räsänen mukaan olisi tärkeää, että toimijat loisivat verkostoja – näin työtä voitaisiin kehittää pitkäjänteisemmin. Ensimmäisessä Tuottajatapaamisessa vierailututkija, kirjailija Timo Järvensivu (2020) puhui verkostoista, ja viittasi siihen, miten yhteistyölle voi itse antaa pari vuotta ennen kuin siitä alkaa itse saada mitään:

”Voi olla, että se vastavuoroisuus toteutuu pitkälläkin aikavälillä vasta. Vapauden liittäminen tällaiseen epävarmuuteen, että tulenko minä koskaan saamaan jotakin takaisin, se edellyttää luottamusta. Verkostot ovat luottamukseen perustuvaa yhteistyötä.”

Roolituksesta sopiminen

Räsänen kuvasi omassa puheenvuorossaan Tuottajatapaamisessa roolitusta kulttuurialan ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten välillä. Hän totesi, että perinteisesti ajatellaan, että kulttuuritoimija vastaa 80 prosenttisesti yhteistyöstä ja tuottaa sisällön esimerkiksi hoivapalveluihin, kun sosiaali- ja terveystoimen tehtävänä on tarjota tiloja ja viestiä tapahtumasta. Räsänen haastoi pohtimaan kumppanuuksia toisesta näkökulmasta ja antoi esimerkin Helsingin kaupunginkirjaston ja Mieli ry:n yhteistyöstä, missä kirjaston työntekijät etsivät Mieli ry:n ikääntyneiden mielen hyvinvointiin liittyviin ryhmiin runomateriaalia:

”Heidän (kirjastotyöntekijöiden) asiantuntijuutensa oli se, että he tuntevat hyvin ja monipuolisesti suomalaisen runokentän, niin he keräsivät erilaisia mieleen ja tunteisiin liittyviä runoja näille Mieli ry:n työntekijöille. Näin Mieli ry:n työntekijät pystyivät hyödyntämään sellaista materiaalia, jonka hankkimiseksi heillä ei välttämättä olisi ollut asiantuntemusta tai mahdollisuutta. Kulttuuritoimijan rooli oli tällöin pienempi, mutta teki ihan toisenlaisen

siitä ryhmätoiminnasta ja kulttuuri oli voimakkaasti ja uudella tavalla läsnä niissä keskusteluissa. Joten näitä kumppanuuksia ja roolituksia voi olla mitä moninaisempia ja musta tässä me olemme aika alussa vasta.”

4.2 Ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet

Laadimme Maria Mäkisen kanssa ikäystävällisen orkesterin määritelmän partneriorkesterien alkuhaastattelujen, ammattilaishaastattelujen, ensimmäisen Tuottajatapaamisen yhteiskehittämisen ja Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n jäsenorkestereille toteutetun kyselyn (Liite 6) pohjalta, joka julkaistiin Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjan ensimmäisessä versiossa kesällä 2020. Määritelmän muotoilussa hyödynsimme myös AILI-verkoston materiaaleja (AILI-verkosto), WHO:n opasta Global Age-friendly Cities (WHO 2007) sekä brittiläisen Family Arts Campaignin ikäystävällisiä standardeja (Family Arts Campaign).

Ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet -määritelmän tarkoituksena oli sanoittaa yhteiskehittämisessä esiin nousseita näkökulmia ikäystävällisestä orkesterista ja luoda yhteinen määritelmä siitä, millaisilla valinnoilla ja toimenpiteillä orkesteri voi edistää tätä näkökulmaa. Määritelmä laadittiin, jotta myös muut orkesterit voisivat sen avulla tarkastella toimintaansa ja kriittisesti havainnoida, mikäli on jokin osa-alue, joka vaatisi kehittämistä.

Ikäystävällinen orkesteri			
Saavutettavuus ja esteettömyys <ul style="list-style-type: none"> • huolehtii tilojen esteettömyydestä sekä palveluiden fyysisestä, sosiaalisesta ja taloudellisesta saavutettavuudesta • vie palveluja aktiivisesti heille, jotka eivät pääse konserttisaliin • luo kumppanuuksia ja tekee yhteistyötä erilaisten yleisöjen tavoittamiseksi 	Viestintä <ul style="list-style-type: none"> • viestii kanavissa, joissa tavoitetaan eri ikäiset yleisöt • tuottaa ymmärrettäviä sisältöjä • tarjoaa helposti saatavilla olevaa tietoa palveluista • tuo esiin kaiken ikäisiä osana markkinointia ja viestintää 	Arvot ja asenteet <ul style="list-style-type: none"> • ymmärtää yleisön heterogeisuuden • ei aseta ikärajoja palveluihin tai asiakasraateihin • omaa kaiken ikäisiä arvostavan ja erilaiset tarpeet huomioivan palveluasenteen ja -alttiuden • ei tee olettamuksia yleisöstä iän tai muun ominaisuuden perusteella eikä aliarvioi yleisöä 	Osallisuus <ul style="list-style-type: none"> • on aktiivisesti vuorovaikutuksessa eri ikäisen yleisön kanssa • huomioi erilaiset tarpeet ja mielipiteet palveluiden suunnittelussa ja kehittämisessä

Kuvio 3. Ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet (Kukkonen & Mäkinen 2021, 8).

Ikäystävällisen orkesterin ulottuvuudet voidaan jakaa neljään eri teemaan: saavutettavuuteen ja esteettömyyteen, viestintään, arvoihin ja asenteisiin sekä osallisuuteen.

Monialaisen yhteistyön kautta orkesterit voivat täydentää ymmärrystään esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan viestintäkanavista ja mahdollisuuksistaan tuoda ikääntyneiden tietoon omia sisältöjään. Saavutettava viestintä edellyttää aiheesta kirjoittaneiden Hirvosen ja Kinnusen, sekä Tiittulan (2020) mukaan viestinnän muokkausta ja uudelleen suuntaamista erilaisia toimijoita silmällä pitäen. Saavutettavaa viestintää voivat tarvita laajemmin useammat ihmisryhmät, eivät vain ikääntyneet, vaan myös henkilöt, joilla on esimerkiksi toimintarajoitteita tai kieli- ja kulttuurirajoitteita. Design for all -periaatteen mukaan palvelu suunnitellaan ja toteutetaan mahdollisimman monelle käyttäjäryhmälle sopivaksi ja helppokäyttöiseksi niin, ettei lähtökohtaisesti tarvita lainkaan ns. erityisryhmille suunnattuja palveluja. (Emt. 16–17.)

4.3 Musiikkikokemuksen muotoilu

Mäkinen on tuonut hankkeeseen mukanaan asiantuntemuksen palvelumuotoilusta. Professori Satu Miettisen (2014) mukaan muotoilun menetelmät voivat olla apuna palvelukulttuuria muutettaessa tai uuden toimintatavan kehittämisessä ja siihen sitoutumisessa. Muotoilun rooli on muodostaa alustaa ja antaa menetelmät, joilla monialainen asiantuntijajoukko saa tuotettua uutta sisältöä ja uusia ratkaisuja. (Emt.)

Musiikkikokemuksen muotoilun mallin orkesteri voi halutessaan ottaa avuksi ja keskustelun herättäjäksi kun lähdetään suunnittelemaan ikääntyneille suunnattuja palveluja. Se voi toimia muistilistana työvaiheista, jotka on hyvä pitää mielessä. Musiikkikokemuksen muotoilun mallia täydentävät Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjasta (Kukkonen & Mäkinen 2021, 9–10) löytyvät suunnittelutyötä johdattelevat apukysymykset, kuten:

Tutki

Kenelle toimintaa tuotetaan ja millainen on yleisön toimintakyky? Mistä elementeistä kohderyhmän musiikkikokemus syntyy? Millaisia tarpeita kohderyhmällä on? Missä kanavissa kohderyhmän voi tavoittaa?

Määritä

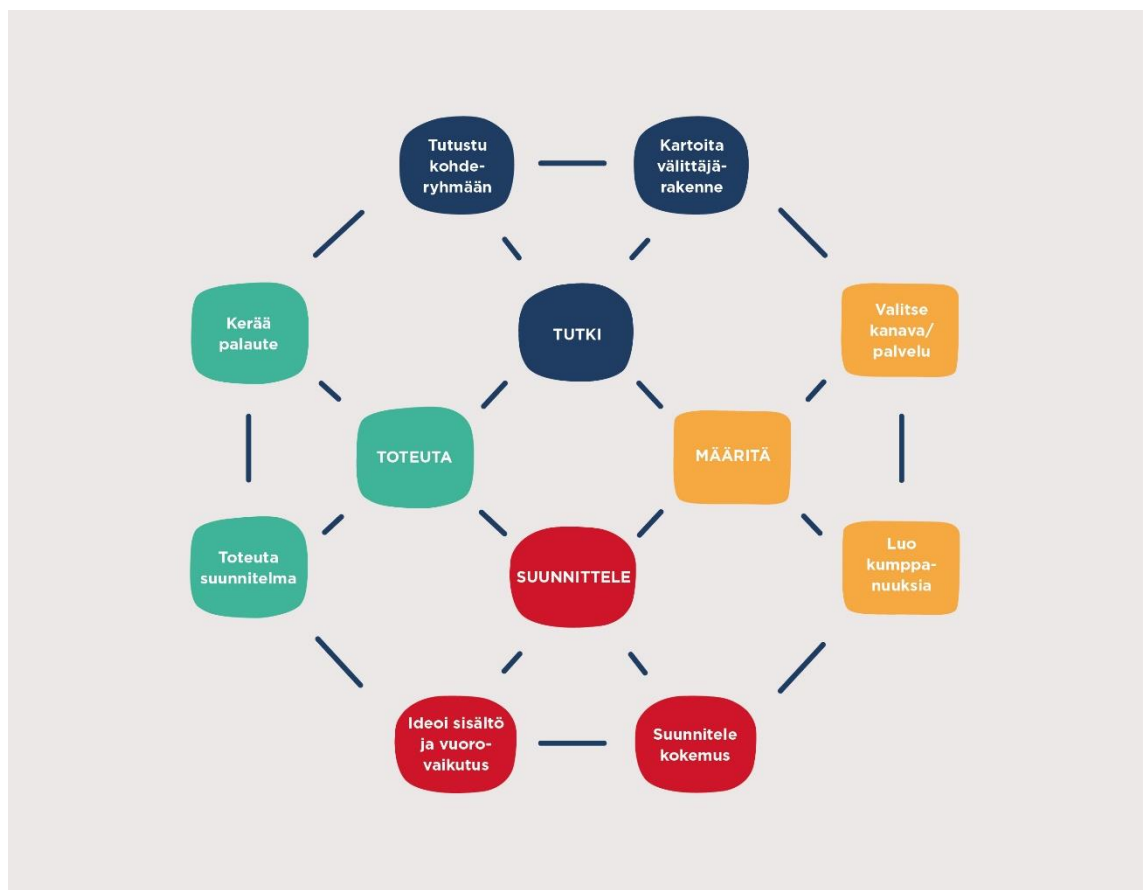
Mihin kanavaan sisältöä tuotetaan? Tehdäänkö digitaalista sisältöä vai vierailaanko hoivapalveluyksikössä? Jos otetaan uusi kanava tai palvelu käyttöön, miten se viestitään kohdeyleisölle ja miten kohdeyleisöä voi opastaa kanavan tai palvelun käyttöön?

Suunnittele

Miten voimme tuottaa laadukkaan ja kokonaisvaltaisen musiikkikokemuksen kohderyhmälle valitussa kanavassa? Mitkä elementit täydentävät kokemusta? Tuotetaanko jotain tuttua vai jotain uutta, ennen kokematon?

Toteuta

Miten palautetta kerätään? Kenen palautetta kysytään? Mikä merkitys palautteella on toiminnan onnistumisen arvioimisessa? Miten palautteen avulla kehitetään toimintaa?

Kuvio 4. Musiikkikokemuksen muotoilu (Kukkonen & Mäkinen 2021, 11).

Saavutettavat orkesterit -hankkeessa yhdessä Maria Mäkisen kanssa kehittämämme musiikkikokemuksen muotoilun malli syntyi tarpeesta hahmottaa orkesterien ikääntyneille suunnattujen palvelujen prosessi. Pohdimme Mäkisen kanssa sitä, miten tilanne muuttuu, kun orkesteri tuottaa sisältöjä muussa kuin totutussa konserttisaliympäristössä. Mihin asioihin tulee kiinnittää huomiota? Missä järjestyksessä asiat tapahtuva, mikä vaihe vaaditaan ennen seuraavaan siirtymistä? Merkityksellistä musiikkikokemuksen muotoilun mallin laatimisessa olivat partneriorkesterien edustajien ja asiantuntijoiden haastattelut, sekä ensimmäisen Tuottajatapaamisen yhteiskehittäminen.

Anna-Mari Rosenlöf (2020) totesi haastattelussaan, että on olemassa riittävästi tutkimustietoa kulttuurin hyvinvointivaikutuksista, että voimme lähteä toimimaan. Keskeistä tällä hetkellä hänen mukaansa olisi kiinnittää huomio prosessiin:

”Miten prosessi on tehty niin, että se on mahdollisimman laadukas taloudellisesti, sosiaalisesti – kestävästi toteutettu. Ja sillä tavalla, että se sujuu. Että se ottaa kaikki prosessin osapuolet huomioon ja se on helppo toistaa mahdollisimman monessa paikassa tai riippumatta niistä henkilöistä, jotka ovat siinä prosessissa. Mikä tässä toiminnassa on se laadun ydin, on se laadukas prosessi. Prosessi on tässä ehkä jopa tärkeämpi kuin se itse lopputulos.”

Orkesterityön näkökulmasta onkin keskeistä huomioida tämä yleisötyön erityispiirre: prosessi on siinä usein tärkeämpi kuin lopputulos. Kiinnittämällä huomiota prosessin eri vaiheisiin ja pyrkimällä kuulemaan niissä esimerkiksi ikääntyneitä, voidaan huolehtia siitä, että aikaansaatu palvelu on aidosti osallistava.

5 YHTEENVETO

Merkityksellistä orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön näkökulmasta on, että tuottajat taide- ja kulttuurialan edustajina ja sosiaali- ja terveysalan toimijat kokevat tekevänsä yhteistä työtä ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumiseksi. Aloilla on erilaiset toimintaa ohjaavat periaatteet: taide- ja kulttuurialan tavoitteena on tuottaa saatavutettavia palveluja, jotka voivat tuottaa merkityksellisiä kokemuksia ikääntyneillä kun taas sosiaali- ja terveysalalla painottuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulma. Nämä kaksi eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan täydentäviä. ”Tärkeää on yhteisen ymmärryksen, tiedon ja kielen etsiminen”, kuten Jenni Räsänen (2020b) viisaasti totesi ensimmäisessä Tuottajatapaamisessa.

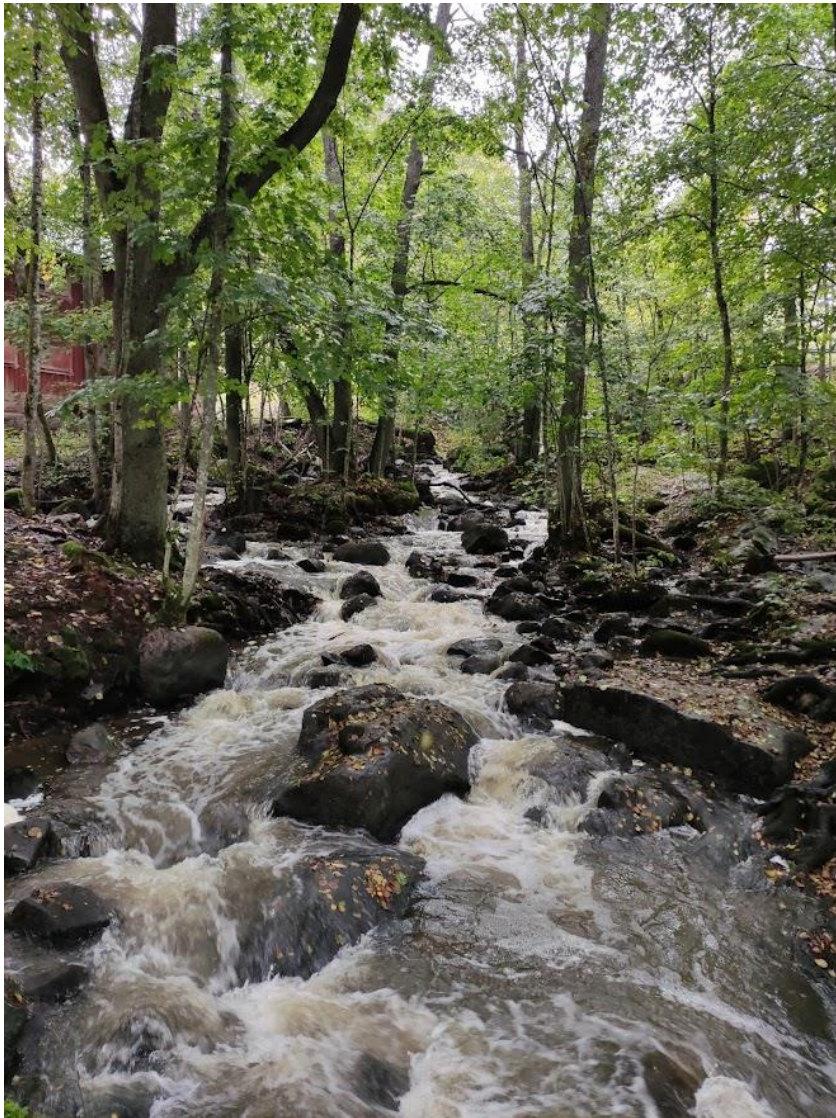
Taide- ja kulttuurialalla toimitaan taiteesta käsin, kun taas sosiaali- ja terveysalalla keskiössä on ihminen itse. Nämä kaksi lähtökohtaa eivät sulje toisiaan pois. Yleisötyön avulla voidaan luoda silta taiteesta sitä kokevaan yksilöön. Kyseessä on aina henkilökohtainen kokemus, johon vaikuttavat yksilön oma elämänhistoria ja mieltymykset. Yleisötyön avulla nuo kokemukset voidaan ottaa huomioon ja niitä voidaan jakaa toisten kanssa.

Taide voi olla myös jotain, johon yksilö omalla toiminnallaan liittyy. Osallistavien menetelmien hyödyntämisessä vaaditaan ammattitaitoa, jota orkesterimuusikoilla voi jo valmiiksi olla, tai johon hän voi saada täydennyskoulutusta. Taiteen tekemisen fokus ei ole tällöin musiikin välittämisessä, vaan kokemuksen jakamisessa ja yleisön kohtaamisessa. Paino toisen ihmisen kohtaamisessa on sairaala- ja hoivamuusikkotoiminnassa vielä suurempi.

Ikääntyneille suunnatun yleisötyön tekemisessä lähtökohtana tulisi olla, että jokainen siihen osallistuva riittää omana itsenään. Jokaisella, niin orkesterin kuin sosiaali- ja terveysalan edustajalla tulee olla oikeus tuoda oma persoonansa esiin ja kokea, että taide on jotain mitä itse voi tulkita ja mihin voi omalla toiminnallaan liittyä. Ajatus siitä, että jokainen ihminen on luova, on yleisötyössä luovuttamaton. Kohtaaminen taiteilijan ja ikääntyneen välillä tulee olla yhdenvertainen ja toisen kokemuksesta kiinnostunut. Näin luodaan vapaa ilmapiiri sekä tuottaa taidetta, että kokea sitä – jakaa yhteinen hetki.

Orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön kehittämisestä mieleeni tulee vertauskuva koskesta. Ehkä syynä tähän on kotini lähellä sijaitseva Espoon kartanonkoski, johon olen usein viimeisen kahden vuoden aikana kävellyt ja veden pyörteitä katsoessani koittanut hahmottaa mistä ikääntyneiden yleisötyön kehittämisessä on oikein kyse:

Tuottajien tehtävänä on mahdollistaa se, että orkesterit voivat tehdä yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kanssa. He ikään kuin poistavat tieltä esteitä veden virrata. Mikäli siinä kunnassa, tai tulevaisuudessa hyvinvointialueella, jossa orkesteri toimii, on ikääntyneiden kulttuuripalveluita koordinoiva henkilö, hänen on mahdollista tukea tuottajan työtä rakenteellisilla ratkaisulla. Näin musiikin virta voi liittyä siihen monipuoliseen luovan toiminnan kokonaisuuteen, mitä kulttuurinen vanhustyö pitää sisällään.

Kuva 1. Espoon kartanonkoski syyskuussa 2021. Kuvaaja: Annika Kukkonen.

6 KIITOKSET

Olen peilannut Kulttuurihyvinvoinnin opintojani Turun ammattikorkeakoulussa tämän kehittämistyön kautta ja saanut sille valtavasti tukea erityisesti yliopettaja Liisa-Maria Lilja-Viherlammen ja erityisasiantuntija Anna-Mari Rosenlöfin kurssikokonaisuuksista. Olen sosionomina (AMK) ja musiikin maisterina löytänyt kulttuurihyvinvoinnin opinnoista sen puuttuvan palasen, joka yhdistää työkokemukseni ja osaamiseni. Työssäni yleisötyön tutkija-kehittäjänä saan muotoilla ihmisten tarpeiden tunnistamisesta ja musiikkikasvatuksen menetelmistä kokonaisuuksia, jotka voivat innostaa uusia yleisöjä klassisen musiikin pariin – kokemaan merkityksellisiä kohtaamisia itsensä, toisten ihmisten ja musiikin kanssa.

Samanaikaisesti tämän opinnäytetyön kanssa julkaistaan *Ikäystävällinen orkesteri – Orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön käsikirja*, jonka teoriaosaa kanssani on ollut kirjoittamassa verkostomuotoilija, ikääntyneiden kulttuuripalveluiden asiantuntija Maria Mäkinen. Ilman Mariaa ja kehittämisasiantuntija Jenni Räsästä emme olisi päässeet näin hyvään alkuun orkestereiden ikääntyneille suunnatun työn hahmottamisessa ja sen yhteiskehittämisessä, joten molemmille teille suuri kiitos. Ja suurin kiitos partneriorkesterien edustajille, jotka ovat sitoutuneesti kehittäneet oman orkesterinsa työtä ja tukenet myös toisten kehittämistyötä. Kiitos Elina, Taru ja Kaisa-Reetta, Terhi ja Miina ja Heidi – kanssanne on ollut ilo tehdä työtä!

Kiitos Helenalle, olet kiireisessä työssäsi antanut runsaasti aikaa myös tälle kehittämishankkeelle. Toivon, että suomalaisille orkestereille hankkeen parissa tehty kehittämistyö kantaa hyvää hedelmää. Kiitos Sarah ja Emilie inspiroivasta keskustelusta, josta kaikki alkoi. Kiitos kaikille asiantuntijoille, jotka ovat jakaneet osaamistaan ja näkökulmiaan kehittämistyön aikana, sekä opinnäytetyötäni oponoineelle Raili Heikkilälle hyvistä kysymyksistä ja kannustuksesta.

LÄHTEET

Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön ALLI-verkosto. Viitattu 4.9.2021, saatavilla <https://ailiverkosto.fi/index.html>

Anttila, P. 2005. Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Hamina: Akatiimi.

Carr, W. & Kemmis, S. 1986. Becoming critical: Education, knowledge and action research. Lontoo: The Falmer Press.

Derbyshire, S. & Swann, M. 2019. From Bingo to Bartok. Creative and Innovative Approaches to Involving Older People with Orchestras. The Baring Foundation. Viitattu 8.8.2021, saatavilla [file:///C:/Users/kukkoan4/Downloads/bingo_to_bartok_creative_and_innovative_approaches_to_involving_older_people_with_orchestras_2019%20\(13\).pdf](file:///C:/Users/kukkoan4/Downloads/bingo_to_bartok_creative_and_innovative_approaches_to_involving_older_people_with_orchestras_2019%20(13).pdf)

Derbyshire, S., Harvey, F. & Swann, M. 2020. Orchestras in healthcare. A survey of the contribution made by UK orchestras to the health, wellbeing and social sectors. Viitattu 4.9.2021, saatavilla <https://abo.org.uk/assets/files/Publications/Education/ABO-Orchestras-in-Healthcare.pdf>

Eloranta, S. 2020. Haastattelu 9.4.2020. Tallenne tekijän hallussa.

Engeström, Y. 1985. Kehittävän työntutkimuksen peruskäsitteitä. Aikuiskasvatus 4 / 1985, 156–164.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.

Family Arts Campaign. Age-Friendly Standards: what are they? Viitattu 11.9.2021, saatavilla <https://www.familyarts.co.uk/wp-content/uploads/2020/12/Age-Friendly-Standards-Family-Arts-Campaign-1.pdf>

Hakala, M. 2021. Yleisötyö suomalaisten sinfoniaorkesterien toiminnan muotona. Pro gradu -tutkielma. Musiikkiteide. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hankonen, R. 2020. Taas mennään. Joko sote-uudistus nyt onnistuisi. Tehy kannattaa uudistuksen tavoitteita. Tehy-lehti. 11/2020.

Heikkinen, H. L. T. 2001. Toimintatutkimus – Toiminnan ja ajattelun taitoa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala 2021. Kotona asumista tukevien palveluiden ja ympärivuorokautisten vanhusten hoivapalveluiden omavalvontasuunnitelma. Viitattu 29.8.2021, saatavilla <https://www.hel.fi/static/sote/omavalvontasuunnitelmat/skh/skh-omavalvontasuunnitelma.pdf>

Hirvonen, M., Kinnunen, T. & Tiittula, L. 2020. Viestinnän saavutettavuuden lähtökohtia. Teoksessa M. Hirvonen & T. Kinnunen (toim.) Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. Tallinna: Gaudeamus.

Huhtinen-Hilden, L. & Puustelli-Pitkänen, A. & Strandman, P. & Ala-Nikkola, E. 2017. Kohti luovaa arkea. Kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä. Tutkimusraportti. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Huhtinen-Hildén, L. 2020. Haastattelu 7.4.2020. Tallenne tekijän hallussa.

Huhtinen-Hildén, L. 2021. Kulttuurihyvinvointialan yhteistä ymmärrystä rakentamassa. Blogikirjoitus Metropolia Ammattikorkeakoulun Tikissä-sarjaan. Viitattu 29.8.2021, saatavilla <https://blogit.metropolia.fi/tikissa/2021/02/02/kulttuurihyvinvointialan-yhteista-ymmarrysta-rakentamassa/>

Isoherranen, K. 2012. Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kontu-Korhonen, U. 2019. Musiikin ammattilainen sairaalamuusikkona. Teoksessa L.-M. Lilja-Viherlampi (toim.) Musiikkihyvinvointia! Musiikkityö sairaala- ja hoivaympäristöissä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 120. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Kontu-Korhonen, U. 2020. Puheenvuoro 24.4.2020. Tallenne tekijän hallussa.

Kukkonen, A. & Mäkinen, M. 2021. Ikäystävällinen orkesteri. Orkesterien ikääntyneille suunnatun yleisötyön käsikirja. Suomen Sinfoniaorkesterit ry. Viitattu 8.8.2021, saatavilla <https://www.sinfoniaorkesterit.fi/assets/lk%20A4yst%20A4v%20A4llinen%20orkesteri%20%20Orkesterien%20ik%20A4%20A4ntyneille%20suunnatun%20yleis%20B6ty%20B6n%20k%20A4sikirja.pdf>

Kuntaliitto 2021. Saavutettavuusopas. Viitattu 21.8.2021, saatavilla <https://www.kuntaliitto.fi/tilastot-ja-julkaisut/verkko-opaat/saavutettavuusopas>

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019. Viitattu 22.8.2021, saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 28.12.2012/980. Viitattu 22.8.2021, saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

Miettinen, S. Muotoiluajattelu – yritysten voimavara, aluekehityksen työväline ja tie kansainvälisille markkinoille. Esitys The Makers' House FUTURE DESIGN -seminaarissa 27.–28.3.2014. Viitattu 12.9.2021, saatavilla <https://www.slideshare.net/samietti/muotoiluajattelu-design-thinking>

Mäkinen, M. 2020. Selvitys etäkulttuuripalveluista. Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala. Helsingin kaupunki. Julkaisematon lähde.

Nykänen, S. 2010. Ohjauksen palvelujärjestelyjen toimijoiden käsitykset johtamisesta ohjausverkostossa. Matkalla verkostojohtamiseen? Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 25. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 15.8.2021, saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-278-4>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 15.8.2021, saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-466-5>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019. Kulttuurilaitosten digitaalinen yleisösuhte. Kooste selvityshankkeen tuloksista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:25. Viitattu 29.8.2021, saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161674/OKM_2019_25_Kulttuurilaitosten_digitaalinen_yleisösuhte.pdf

Pukkila, P. & Helander, J. 2016. Työotteena monialaisuus – katsaus Ohjaamojen monialaisen yhteistyön rakentumiseen. Nuorisotutkimus 34 (2016):3, 53–57.

Renshaw, P. 2010. Engaged Passions. Searches for Quality in Community Contexts. Delft: Eburon Academic Publishers.

Rosenlöf, A-M. 2014. Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja. Vaasa: Taiteen edistämiskeskus.

Rosenlöf, A-M. 2020. Haastattelu 9.4.2020. Tallenne tekijän hallussa.

Räsänen, J. 2020a. Haastattelu 21.4.2020. Tallenne tekijän hallussa.

Räsänen, J. 2020b. Puheenvuoro 23.4.2020. Tallenne tekijän hallussa.

Santtila, K. 2020. Esittävän taiteen valtionosuusuudistus – keskeiset elementit ja voimaantulo. Esitys esittävän taiteen valtionosuusuudistuksen infotilaisuudessa 26.11.2020. Julkaisematon lähde.

Sorjonen, H. 2015. Johdanto. Teoksessa H. Sorjonen & O. Sivonen (toim.) Taide- ja kulttuurilaitosten yleisötyön muodot, laajuus ja tuloksellisuus. Cuporen verkkojulkaisuja 27. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämistätiö. Viitattu 15.8.2021, saatavilla <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/taide-jakulttuurilaitostenyleisotyomuodot17.4..pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2021. Palvelut ja etuudet iäkkäille. Viitattu 22.8.2021, saatavilla <https://stm.fi/ikaantyneiden-palvelut>

Timonen, Hanna 2013. Mikä motivoi yleisötyöhön? Jyväskylä Sinfonian yleisötyötoiminta 1990-luvulta nykypäivään. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Toivonen, Tero 2014. Pitkä matka lähelle. Orkesterimuusikko yleisötyön tekijänä. Taiteellisen tohtorintutkimnon kirjallinen työ. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vainio, Matti 1992. Orkesteri etsii tietään. Tutkielmia Suomen orkesterihistorian vaiheilta. Jyväskylä Studies in the Arts 40. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

WHO 2007. Global Age-friendly Cities: A Guide. Viitattu 11.9.2021, saatavilla https://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf

Ympäristöministeriö 2020. Ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma vuosille 2020–2022. Viitattu 22.8.2021, saatavilla https://ym.fi/documents/1410903/38439968/Ikaantyneiden_asumisen_toimenpideohjelma_FI-52565ACB_21A7_4EB5_B5E1_99651279528D-159518.pdf/52eb690c-1d88-17c4-a571-9d0054ff7961/Ikaantyneiden_asumisen_toimenpideohjelma_FI-52565ACB_21A7_4EB5_B5E1_99651279528D-159518.pdf?t=1603259593212

Liite 1. Tutkimuslupa, partneriorkesterin intendentti

Hei,

Orkesterinne on valittu Helsingin kaupunginorkesterin ja Suomen sinfoniaorkesterit ry:n koordinoimaan Saavutettavat orkesterit -hankkeeseen 2020–21. Hankkeen tavoitteena on lisätä kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saavutettavuutta etsimällä keinoja tuoda orkesteritoiminta lähelle sitä ikääntynyttä väestöä, joka ei pääse orkesterien luo.

Opiskelen Turun ammattikorkeakoulun kulttuurialan ylempään korkeakoulututkintoon johtavassa kulttuurihyvinvoinnin koulutuksessa ja teen opinnäytetyönäni toimintatutkimusta ikääntyneille suunnattujen kulttuuripalveluiden tulevaisuudesta orkestereissa.

Pyydän kunnioittavasti lupaa hyödyntää opinnäytetyössäni sitä kehittämistyötä, johon orkesterisi osallistuu Saavutettavat orkesterit -hankkeessa. Ohessa lisätietoa opinnäytetyöni aiheesta (*Liite 3*).

Ystävällisin terveisin,

Annika Kukkonen
yleisötyön tuottaja

Helsingin kaupunginorkesteri
Mannerheimintie 13 A, 00100 Helsinki
PL 10403, 00099 Helsingin kaupunki

(09) 3102 2711, 040 158 2223

annika.kukkonen@hel.fi

www.helsinginkaupunginorkesteri.fi

Liite 2. Tutkimuslupa, parneriorkesterin edustaja

Hei,

Opiskelen työni ohessa Turun ammattikorkeakoulussa, kulttuurialan ylempään korkeakoulututkintoon johtavassa kulttuurihyvinvoinnin koulutuksessa. Opinnäytetyöni on toimintatutkimus ikääntyneille suunnattujen kulttuuripalveluiden tulevaisuudesta orkestereissa.

Pyydän kunnioittavasti lupaasi hyödyntää Saavutettavat orkesterit -hankkeessa toteutettua kehittämistoimintaa opinnäytetyössäni. Lisätietoa opinnäytetyöni aiheesta löydät ohessa (*Liite 3*).

Vastaan mielelläni mahdollisiin kysymyksiisi.

Ystävällisin terveisin,

Annika Kukkonen
yleisötyön tuottaja

Helsingin kaupunginorkesteri
Mannerheimintie 13 A, 00100 Helsinki
PL 10403, 00099 Helsingin kaupunki

(09) 3102 2711, 040 158 2223

annika.kukkonen@hel.fi

www.helsinginkaupunginorkesteri.fi

Liite 3. Opinnäytetyön aihe: Saavutettavat orkesterit

Turun ammattikorkeakoulun kulttuurialan ylemmän korkeakoulututkinnon kulttuurihyvinvoinnin koulutuksen opinnäytetyöni on toimintatutkimus, jonka tavoitteena on kehittää orkestereiden ikääntyneille suunnattuja kulttuuripalveluja. Työn otsikko on Saavutettavat orkesterit – Ikääntyneille suunnattujen kulttuuripalveluiden tulevaisuus orkestereissa.

Saavutettavat orkesterit -hanke sai alkunsa ollessani Tuottajien talo -työskentely-residenssissä Lontoossa kesällä 2019. Keskustelimme Orchestras Liven ja Suomen Lontoon instituutin toiminnanjohtajien Sarah Derbyshiren ja Emilie Gardbergin kanssa ja havaitsimme orkesterien ikääntyneille suunnatuissa palveluissa kehitettävää niin Suomessa kuin Isossa-Britanniassa.

Olemme kehittäneet osallistavaa taiteellista toimintaa orkestereissa lasten ja nuorten parissa, kun samaan aikaan palvelut ikäihmisille ovat rajoittuneet monessa orkesterissa satunnaisiin konsertteihin ympärivuorokautisen hoivan palveluyksiköissä. Toki poikkeuksiakin on, esimerkiksi Tapiola Sinfoniettan urauurtava sairaalamuusikkotoiminta ja Turun filharmonisen orkesterin yhteistyössä kaupungin sivistystoimialan kanssa toteuttama OmaKirjasto-palvelu. Uusien digitaalisten alustojen ja välineiden hyödyntäminen sekä kotihoidossa että palveluyksiköissä, huomion kiinnittäminen entistä enemmän kulttuuriin osana hyvää elämää ja suomalaisen poikkialueellisen työn mahdollisuudet avaavat ovia orkestereiden työn kehittämiseen niiden ikääntyneiden parissa, jotka eivät pääse orkesterien luo.

Muotoilimme Derbyshiren ja Gardbergin kanssa keskustelumme pohjalta hankesuunnitelman yhdessä Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n toiminnanjohtaja Helena Värriin kanssa. Helsingin kaupunginorkesteri haki Opetus- ja kulttuuriministeriöltä erityisavustusta hankkeen kehittämis-vuodelle 2020, ja sen saatuaamme avasimme partneriorkesterihaun loppuvuodesta 2019. Hanketta Suomessa koordinoivat Helsingin kaupunginorkesteri ja Suomen sinfoniaorkesterit ry. Hankkeen arvioinnin ja tutkimisen tukena on Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Saavutettavat orkesterit -hankkeeseen valittiin Helsingin kaupunginorkesterin lisäksi Suomesta neljä muuta orkesteria: Kuopion kaupunginorkesteri, Lapin kamariorkesteri, Tapiola Sinfonietta ja Turun filharmoninen orkesteri. Partneriorkesterien valinnassa huo-

mioitiin orkesterien moninaisuus niin koossa kuin maantieteellisessä sijainnissa sekä orkesterin mahdollisuudet kehittää tulevien kahden vuoden aikana ikääntyneille suunnattua toimintaansa.

Opinnäytetyössäni kuvaan ikääntyneille suunnattuja palveluja Saavutettavat orkesterit -hankkeeseen osallistuvissa orkestereissa sekä näiden palveluiden tuottamiseen liittyviä prosesseja. Osana näiden prosessien kuvausta laadimme yhteistyössä kulttuurisen vanhustyön asiantuntijan Maria Mäkisen kanssa Käsikirjan orkesterien ikääntyneille suunnatuista palveluista. Käsikirjan laatimisessa hyödynnetään Saavutettavat orkesterit -hankkeessa olevien orkesterien kokemuksia ja havaintoja sekä yhteiskehittämistä Tuottajatapaamisessa huhtikuussa 2020.

Saavutettavat orkesterit -hankkeen orkesterit pilotoivat toisiltaan lainaamia hyviä käytänteitä toimintakaudella 2020–21. Osaamista ikääntyneille suunnatuista palveluista syvennetään Isossa-Britanniassa syksyllä 2020 järjestetyssä Tuottajatapaamisessa, johon osallistuu paikallisten orkestereiden edustajia.

Kirjoitan opinnäytetyöraporttini alkuvuodesta 2021 ja tuon siinä esiin Saavutettavat orkesterit -hankkeen oppeja ja oivalluksia orkesterien tulevaisuuden toiminnan näkökulmasta.

Lisätietoa: Annika Kukkonen, yleisötyön tuottaja, Helsingin kaupunginorkesteri
annika.kukkonen@hel.fi, 040 158 2223

Liite 4. Haastattelurunko, partneriorkesterien edustajien alkuhaastattelut

Palvelu

Mikä osa yleisöstä on arviolta yli 65-vuotiaita? Missä kanavissa heidät tavoitetaan? Millaista palautetta he antavat?

Millaisia palveluita on kotona asuville ikääntyneille? Millaisia tuotetaan soteen?

Onko orkesteri ikäystävällinen, on/ei, miten/miksi?

Missä orkesteri on erityisen hyvä? Millaista osaamista se vaatii?

Millainen orkesteri haluaisitte olla? Millaista osaamista puuttuu? Mikä orkesteri tms. olisi hyvä esimerkkikohde?

Tuotetaanko toimintaa soteen suoraan vai koordinoidusti ikääntyneiden kulttuurityöntekijän kanssa? Tehdäänkö vierailuja sekä julkisiin että yksityisiin yksiköihin?

Onko kulttuuriluotsi-toimintaa tai muita kulttuurin vapaaehtoisia?

Verkosto

Millainen verkosto kunnassanne on ikääntyneiden kulttuuripalvelujen näkökulmasta?

Keiden kanssa orkesterinne tekee yhteistyötä?

Onko orkesterilla tukiyhdistystä, asiakasraatia tms.?

Liite 5. Haastattelurunko, partneriorkesterien edustajien loppuhaastattelut

Verkostot

Partneriorkesterit ovat piirtäneet orkesterin verkoston ikääntyneille suunnattujen palvelujen näkökulmasta hankkeen alkaessa. Onko hankkeen aikana verkostoon tullut lisää toimijoita? Ketä nämä ovat? Onko linkki johonkin toimijaan vahvistunut hankkeen aikana?

Onko orkesterin verkostossa tapahtunut muita muutoksia hankkeen aikana? Entä onko hankkeen aikana tapahtunut jotain muita muutoksia palvelutuotannon prosesseissa?

Vahvuudet

Partneriorkesterit ovat määritelleet orkesterinsa vahvuudet ikääntyneille suunnattujen palvelujen näkökulmasta hankkeen alkaessa. Onko olemassa jokin osa-alue, joka on entisestään vahvistunut?

Mistä tunnistetusta vahvuudesta hankkeen aikana on ollut eniten hyötyä kehittämistyön näkökulmasta?

Kehittämistarpeet

Partneriorkesterit ovat määritelleet omat kehittämistarpeensa, ja partneriorkesterien kesken on myös tunnistettu yhteisiä kehittämistarpeita. Mikä kehittämistarve nousee tällä hetkellä keskeiseksi jatkoa ajatellen?

Mitä konkreettisia toimenpiteitä olisi mahdollista tehdä tämän asian kehittämiseksi?

Asiakastuntemus

Onko Saavutettavat orkesterit -hanke lisännyt asiakasryhmätuntemustanne?

Mitä uutta olet oppinut ikääntyneistä orkesterien palveluiden kohderyhmänä?

Pilotti

Pilottisuunnitelmia kehitettiin, kommentoitiin ja toteutumista seurattiin partneriorkesterien kesken. Mikä merkitys yhteiskehittämisellä oli pilottinne toteutumiselle? Vastasiko

pilotti suunnitelmaanne? Ellei, mitä muutoksia teitte ja mistä syystä? Jos voisit, toimisitko jossain kohtaa toisin?

Millainen orkesterinne sisäinen työnjako on ollut hankkeen aikana, onko se jotenkin poikennut tavanomaisesta? Onko ikääntyneille suunnatuissa sisällöissä tarvittu jotain lisäresurssia, jota ei ole löytynyt oman organisaationne sisältä?

Vahvistiko pilottinne ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta? Jos, niin miten?

Kokonaisarviointi

Mikä merkitys Saavutettavat orkesterit -hankkeella oli orkesterillenne? Mikä oli teille hankkeen tärkein anti?

Miten toivoisit, että jatkossa Suomen Sinfoniaorkesterit ry voisi tukea orkesterinne kehittämistyötä suunnitellessa ja toteuttaessa ikääntyneille suunnattuja palveluja?

Onko jotain, mitä en ole kysynyt, mistä haluaisit vielä kertoa liittyen kokemuksiinne Saavutettavat orkesterit -hankkeesta?

Liite 6. Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n jäsenorkestereille toteutettu kysely ikääntyneille suunnatusta yleisötyöstä

Saateviesti

Hyvä jäsenistö,

Keräämme oheisen kyselyn kautta tietoa orkesterinne tarjoamista ikääntyneille suunnatuista palveluista. Vastausaikaa on perjantaihin 8.5. saakka. Kyselyn vastaamiseen menee noin 5-10 minuuttia.

Linkki kyselyyn

Pyydämme yhtä vastausta / orkesteri. Saavutettavat orkesterit -hankkeessa laaditaan käsikirja Ikäystävällinen orkesteri, jonka tekemisessä hyödynnetään tämän kyselyn vastauksia. Käsikirja julkaistaan sivuillamme 15.6.

HKO:n yleisötyön tuottaja Annika Kukkonen tekee kulttuurihyvinvoinnin koulutuksessa Turun AMK:n Master Schoolissa toimintatutkimusta orkestereiden ikääntyneille suunnattujen palvelujen kehittämisestä. Kyselyn vastaukset ovat myös osa Kukkonen tutkimusaineistoa.

Kukkonen lisäksi kyselyn vastauksia tarkastelee kulttuurisen vanhustyön asiantuntija, verkostomuotoilija Maria Mäkinen, joka työstää yhdessä Kukkonen kanssa Ikäystävällinen orkesteri -käsikirjaa. Kyselyn vastaukset arkistoidaan Suomen Sinfoniaorkesterit ry:n toimesta mahdollista myöhempää tutkimustarkoitusta varten. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömästi. Mahdolliset viittaukset vastaajan orkesteriin häivytetään.

Kiitos osallistumisestasi!

Kyselyrunko

Mikä on roolisi orkesterissanne
Intendentti tai vastaava
Apulaisintendentti tai vastaava
Tuottaja tai vastaava
Viestinnän / markkinoinnin edustaja
Muu, mikä? (Avoin kenttä)

Onko orkesterinne osa kaupunkiorganisaatiota?

Kyllä

Ei

En tiedä

Huomioiko orkesterinne ikääntyneet kohderyhmänä?

Kyllä

Ei

En tiedä

Jos huomioi, miten?

(Avoin vastauskenttä)

Jos ei huomioi, miksi ei?

(Avoin vastauskenttä)

Kuvaile lyhyesti millainen on mielestäsi ikäystävällinen orkesteri?

(Avoin vastauskenttä)

Tekeekö orkesterinne yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden kanssa?

Kyllä

Ei

En tiedä

Jos tekee, millaista yhteistyötä?

(Avoin vastauskenttä)

Jos tekee, miten yhteistyötä koordinoidaan?

(Avoin vastauskenttä)

Jos tekee, millaisia haasteita olette kohdanneet yhteistyössä?

(Avoin vastauskenttä)

Millaista tukea tai osaamista orkesterissanne kaivattaisiin ikääntyneille suunnatun toiminnan kehittämiseen ja/tai ikääntyneiden kohderyhmän huomioimiseen?

(Avoin vastauskenttä)

Liite 7. Keskeiset käsitteet

Digitaalinen yleisötyö

Toimintaa, jossa kulttuuritoimija on vuorovaikutuksessa yleisöjensä, asiakkaidensa tai kävijöidensä kanssa digitaalisia välineitä, alustoja, sisältöjä tai palveluita hyödyntäen sekä toiminta, joka mahdollistaa yleisöjen osallistumisen digitaalisten keinojen avulla (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 12).

Kulttuurinen vanhustyö

Taiteen, taidetoiminnan, luovuuden ja kulttuurin tuomista eri tavoin osaksi vanhustyötä ja sen kehittämistä (Huhtinen-Hildén ym. 2017, 21).

Monialainen yhteistyö

Eri organisaatioiden ja hallinnonalojen sekä yksityisten palveluntuottajien, yritysten ja työnantajien sisäistä ja niiden välistä yhteen kokoavaa ja niiden rajat ylittävää yhteistä työtä (Nykänen 2010, 58–59; Pukkila & Helander 2016, 53).

Saavutettavuus

Erilaisten yleisöjen tarpeiden tunnistamista, osallistumismahdollisuuksien tarjoamista riippumatta yksilön erilaisista ominaisuuksista ja yhdenvertaisuuden edistämistä (Kuntaliitto 2021).

Yleisötyö

Toimintaa, jolla edistetään orkesterin saavutettavuutta, on pedagoginen tavoite ja jolla pyritään vuorovaikutukseen (Kukkonen & Mäkinen 2021, 7). Orkesterien yleisötyö voidaan jakaa kolmeen kategoriaan, joita ovat konserttituotantoihin liittyvä yleisötyö, kulttuurikasvatuksellinen yleisötyö sekä tavoittava yleisötyö (Hakala 2021, 59).